

МЕЖДУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

КРАТКО РЪКОВОДСТВО

**УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
„ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“**

Издава се в рамките на проекта
„Динамика в развитието на международното хуманитарно право“
№ СП19-ЮФ-007 към фонд „Научни изследвания“
на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Авторски екип (по азбучен ред):

© Анна Иванова Иванова, Лъчезар Красимиров Енчев,
Надежда Крумова Нанева, Тодор Иванов Рогошев,
Франческо Георгиев Ночев, Христо Йорданов Паунов – **2020**

Редактор на текста:

Александра Василева – юристконсулт в Дирекция „Правна“ на
Националния съвет на Българския Червен кръст

© Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, **2020**

ISBN 978-619-202-600-4

Съдържание

ПРЕДГОВОР.....	5
1. КАКВО Е МХП?	9
2. КАКВО СА <i>IUS AD BELLUM</i> И <i>IUS IN BELLO</i> ?	13
3. КАКЪВ Е ПРОИЗХОДЪТ НА МХП?	15
4. КОИ ДОГОВОРИ ИЗГРАЖДАТ МХП?	27
5. КОГА СЕ ПРИЛАГА МХП?	31
6. КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВАТ ЖЕНЕВСКИТЕ КОНВЕНЦИИ И ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ ИМ ПРОТОКОЛИ?.....	35
7. КОГО ЗАЩИТАВА МХП?	41
8. КОИ СУБЕКТИ ТРЯБВА ДА СПАЗВАТ МХП?	47
9. КАКВА Е РАЗЛИКАТА МЕЖДУ МХП И ПРАВА НА ЧОВЕКА?.....	53
10. КАКВО ПРЕДВИЖДА МХП ЗА ЛИШАВАНЕТО ОТ СВОБОДА?.....	61
11. КОИ СА ОСНОВНИТЕ ПРАВИЛА НА МХП ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА ВОЕННИТЕ ДЕЙСТВИЯ?	65
12. КАК МХП РЕГУЛИРА СРЕДСТВАТА И МЕТОДИТЕ ЗА ВОДЕНЕ НА ВОЕННИ ДЕЙСТВИЯ?	69
13. КОИ ПРАВИЛА НА МХП УРЕЖДАТ УПОТРЕБАТА И ЗАЩИТАТА НА ЕМБЛЕМАТА?.....	75
14. КОИ ОБЕКТИ СА ПОД СПЕЦИАЛНАТА ЗАКРИЛА НА МЕЖДУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО?.....	81
15. КАКВО Е ОТНОШЕНИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО КЪМ ТЕРОРИЗМА?	87
16. КАК СЕ ПРИЛАГА МХП?.....	93
17. КАК СЕ ВОДИ НАКАЗАТЕЛНО ПРЕСЛЕДВАНЕ СРЕЩУ ЗАПОДОЗРЕНИ ИЗВЪРШИТЕЛИ НА ВОЕННИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ?	97
БИБЛИОГРАФИЯ	102

Приложение: Практически речник на основни термини
в международното хуманитарно право

ПРЕДГОВОР

Женевската конвенция за подобряването на състоянието на ранените в армиите на бойното поле, приета през 1864 година, бележи началото на съвременното международно хуманитарно право (МХП). Тя е последвана от още много международни договори, които съдържат следния основен принцип: Войната трябва да се води в определени рамки, които трябва да се спазват, за да може животът и достойнството на човека да бъдат съхранени.

Приетите през 1949 г. четири Женевски конвенции пренасят в международната правна система въпроси от морално и хуманитарно естество. Те въплъщават червенокръсткия идеал и са допринесли за спасяването на живота на огромен брой хора, за подобряване на участието на милиони военнопленници и цивилни интернирани лица, за събирането на стотици хиляди разделени семейства и за възстановяването на мира в десетки страни по света. Техният вдъхновител, автор и насърчител е Международният комитет на Червения кръст, на който е удостоен чрез тези конвенции от световната общност на държавите специален хуманитарен мандат за оказване на закрила и съдействие. В качеството си на неутрален посредник и в тясно сътрудничество с националните дружества на Червения кръст и Червения полумесец Международният комитет на Червения кръст допринася за прилагането на международното хуманитарно право, оказвайки медицинска помощ на ранените, болните и претърпелите корабкрушение, стремейки се да подобри режима на задържане на военнопленниците, издирвайки изчезнали лица и предавайки семейни съобщения. При необходимост той организира и операции за хуманитарна помощ в полза на гражданското население чрез доставянето на храна, лекарства и облекло, както и посещения при лица, задържани по политически причини.

Основните правила на Женевските конвенции от 1949 г. могат да бъдат обобщени по следния начин:

- На лицата, които не участват или са прекратили участието си във военните действия, трябва да бъдат зачитани както животът, така и тяхната физическа и психическа неприкосновеност. Те трябва винаги да бъдат закриляни и третирани хуманно, без каквато и да било дискриминация;
- Забранено е да се убива или ранява неприятел, който е изваден от строя или се е предал;
- Ранените, болните и претърпелите коработушение лица трябва да бъдат прибирани и подслонявани и да им се оказват грижи от воюващата страна, в чиято власт се намират. Закрилата обхваща също така санитарния персонал и медицинските съоръжения, транспортни средства и материали. Отличителният знак на тази закрила е червен кръст или червен полумесец на бял фон и той трябва да бъде зачитан;
- Забранено е да се използват оръжия или методи за военни действия, които биха могли да причинят ненужни жертви или прекомерни страдания. Животът, достойнството, личните права и убеждения на пленените бойци и на гражданските лица, попаднали във властта на неприятеля, трябва да бъдат зачитани. Те трябва да бъдат закриляни срещу всякакви форми на насилие или репресии и имат правото да поддържат контакт със своите семейства и да получават хуманитарна помощ;
- Никой не може да бъде подвеждан под отговорност за деяние, което не е извършил. Никой не може да бъде подлаган на физически изтезания, психически тормоз, жестокости или унижителни телесни наказания;

- Участващите в конфликт страни трябва винаги да правят разграничение между гражданското население и бойците (комбатантите) с оглед на опазването на цивилните лица и имуществото. Гражданското население и отделните цивилни лица не могат да стават обект на нападение. Атаки са допустими единствено срещу военни цели.

България е ратифицирала четирите Женевски конвенции от 12 август 1949 г. с Указ № 181 на Президиума на Народното събрание от 22 май 1954 г. Допълнителните протоколи от 8 юни 1977 г. са ратифицирани от нашата страна с Указ № 1585 на Държавния съвет от 4 август 1989 г. Третият Допълнителен протокол от 8 декември 2005 г. е ратифициран със закон от Народното събрание на Република България, приет на 19 юли 2006 г.

Днес, повече от седем десетилетия след приемането на Женевските конвенции от 1949 г., безпрецедентните усилия в областта на посредничеството, разрешаването на конфликти и мироопазването все още не са довели до постигането на всеобщ мир. Човечеството се е вцепенило пред реките от кръв, грамадите от трупове и опустошителните разрушения в годините на новото хилядолетие. Милиони жертви се нуждаят от нашето съчувствие, закрила и помощ, тъй като планетата ни продължава да се разтърсва от братоубийствени конфликти и страдания, причинени от социално неравенство, бедност, етническа нетърпимост, брутални ситуации на окупация и стремежи за налагане на диктат. Съвременните конфликти се променят значително от времето на създаване на Женевските конвенции. Наблюдава се тревожна тенденция на увеличаване на броя, продължителността и сложността на конфликтите, които са с изключително тежки последици за цивилното население. Въоръжени действия се водят в населени райони, застрашавайки в много голяма степен живота на цивилното население и унищожавайки критично инфраструктурата.

Често е затруднено осигуряването на достъп до нуждаещите се, застрашена е безопасността на хуманитарния персонал. Всичко това прави особено осезаема необходимостта от спазване на нормите на международното хуманитарно право, от прилагане на механизмите за търсене на отговорност за неговите нарушения, за засилване на мерките не само на международно, но и на национално ниво.

Настоящото Кратко ръководство по международно хуманитарно право е резултат от изпълнението на дейности по проекта „Динамика в развитието на международното хуманитарно право“ № СП19-ЮФ-007 към фонд „Научни изследвания“ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Той се реализира от студенти, членуващи в Клуба по МХП към Юридическия факултет на ПУ. Надавам се, че изложената в него информация ще предизвика интереса на всички, които имат „професионален допир“ до МХП, и че ръководството ще бъде полезно четиво както за червенокръстците, така и за студентите по право и практикуващите юристи.

Доц. д-р Христо Паунов,
ръководител на проекта

1. КАКВО Е МХП?

Международното хуманитарно право (МХП) урежда отношенията между държавите, международните организации и другите субекти на международното право. То е клон на международното публично право и се състои от норми, които по време на въоръжени конфликти целят за хуманитарни цели да защитават лицата, които не са или вече не са непосредствени участници във военните действия, и да ограничат средствата и методите на война. С други думи, МХП е съставено от международни договори или обичайни норми на международното право (т.е. норми, възникващи от практиката на държавите, придружена от разбирането за задължителност), които са специално предназначени да решават хуманитарни проблеми, произлизащи директно от въоръжени конфликти, били те с международен, или немеждународен характер.

Термините „международно хуманитарно право“, „право на въоръжените конфликти“ и „право на войната“ могат да се разглеждат като синоними. Международни организации, университети, държави, Международното движение на Червения кръст и др. предпочитат „международно хуманитарно право“ (или „хуманитарно право“).

Женевско и Хагско право

МХП има два клона:

- „Женевско право“, което е съвкупност от норми, които предоставят защита на жертвите на въоръжени конфликти, като военен персонал, които са „*hors de combat*“ (извън действие) и цивилни, които не са или вече не са директни участници във военните действия.
- „Хагско право“, което е съвкупността от правила, които установяват права и задължения за воюващите в провеждането на въоръжените действия и ограничава средствата и методите на война.

Имената на тези два клона на МХП произлизат от градовете, в които първоначално са кодифицирани. С приемането на Допълнителните протоколи към Женевските конвенции на 8 юни 1977 г. двата клона се обединяват и това разграничаване се превръща във въпрос на исторически и доктринален интерес.

Военна необходимост и хуманност

МХП е компромис между два основни принципа – хуманност и военна необходимост. Тези два принципа оформят всичките правила на МХП.

Принципът на военна необходимост позволява само употребата на степен и вид на сила, които са необходими за пос-

тигането на легитимната цел на конфликта, т.е. пълното или частично отстъпване на врага в най-ранния възможен момент и с минимален брой засегнати човешки животи и ресурси. Принциплът въпреки това не позволява предприемането на мерки, които биха били по друг начин забранени от МХП. Принциплът на хуманност забранява причиняването на каквото и да е страдание, раняване или разрушение, което не е необходимо за постигането на легитимните цели на конфликта.

Съществени норми на МХП

Страните в един конфликт трябва да разграничават цивилни и бойци (комбатанти) по всяко време, за да могат да запазят цивилното население и личната собственост. Нито цивилното население, нито цивилни лица могат да бъдат атакувани. Атаките могат да бъдат насочени само срещу военни цели. Страните в конфликт нямат неограничено право да избират средствата и методите на война. Използването на оръжия или методи на война, които не разграничават военни от цивилни цели, е забранено, тъй като употребата им е вероятно да причини излишни наранявания или ненужно страдание. Забранено е да се убива или ранява противник, който се предава или който вече не може да взема участие в битката. По тази причина на хора, които не могат или вече не могат да участват в конфликта, им се дължи зачитане на правото на живот и уважение към тяхната физическа цялост и психическа стабилност. Тези хора трябва да бъдат защитавани и третираны хуманно, без каквото и да било неблагоприятно разграничение. Ранените и болните трябва да бъдат издирвани, прибирани и обгрижвани за толкова дълго, колкото обстоятелствата позволяват. Медицинският персонал и медицинските заведения, транспортни средства и екипировка трябва да бъдат пощадени. Червеният кръст, червеният полумесец или червеният кристал на бял фон са отличителният знак, индикиращ, че този човек или обект трябва да се защитава.

Заловените комбатанти и цивилни, които се озоват под властта на Вражеска страна, имат право на защита на живота, честта, личните права и своите политически, религиозни и други убеждения. Те трябва да бъдат защитавани от всякакви насилствени или репресивни действия. Имат право да обменят новини със семействата си и да получават помощ. Техните основни права и основно процесуални гаранции трябва да бъдат спазвани във всякакви наказателноправни действия срещу тях.

Photothèque/ICRC

2. KAKBO CA *IUS AD BELLUM* И *IUS IN BELLO*?

Ius ad bellum се отнася до ситуацията, при която държавите могат да прибегнат към война или към употребата на въоръжена сила като цяло. Забраната за употреба на сила между държавите и съответните изключения (самоотбрана и разрешение от ООН за употреба на сила), изложени в Устава на ООН от 1945 г., са основните компоненти на *ius ad bellum*.

Ius in bello регулира дейността на страните в един въоръжен конфликт. МХП е синоним на *ius in bello*; то търси да ограничи страданието във въоръжените конфликти, по-специално като защитава и подпомага всички жертви на въоръжен конфликт във възможно най-голяма степен.

МХП се прилага за воюващите страни независимо от причините за конфликта или справедливостта на каузата, за която те се бият. Ако беше обратното, прилагането на правото би било невъзможно, тъй като всяка страна би претендирала, че е жертва на агресия. Освен това МХП би следвало да защитава жертвите на въоръжен конфликт независимо от принадлежността им. По тази причина *ius in bello* трябва да остане независимо от *ius ad bellum*.

Относно забраната на войната

До края на Първата световна война прибягването до употреба на въоръжена сила не се е считало за незаконен акт, а като приемлив начин да се разрешат определени спорове.

През 1919 г. Споразумението за Обществото на народите и през 1928 г. Парижкия договор (Пактът „Брайън – Келог“) целят да забранят войната. Приемането на Устава на ООН през 1945 г. потвърждава тази тенденция: „Всички членове на организацията се въздържат в международните си отношения от заплашване със сила или употреба на сила“. Въпреки това Уставът на ООН признава правото на държавите на индивидуална или колективна самоотбрана в отговор на агресията на друга държава (или група от държави). Съветът за сигурност на ООН, действайки на основание на Глава VII от Устава, също може да разреши колективната употреба на сила в отговор на заплахата за мира, нарушаване на мира или при акт на агресия.

3. КАКЪВ Е ПРОИЗХОДЪТ НА МХП?

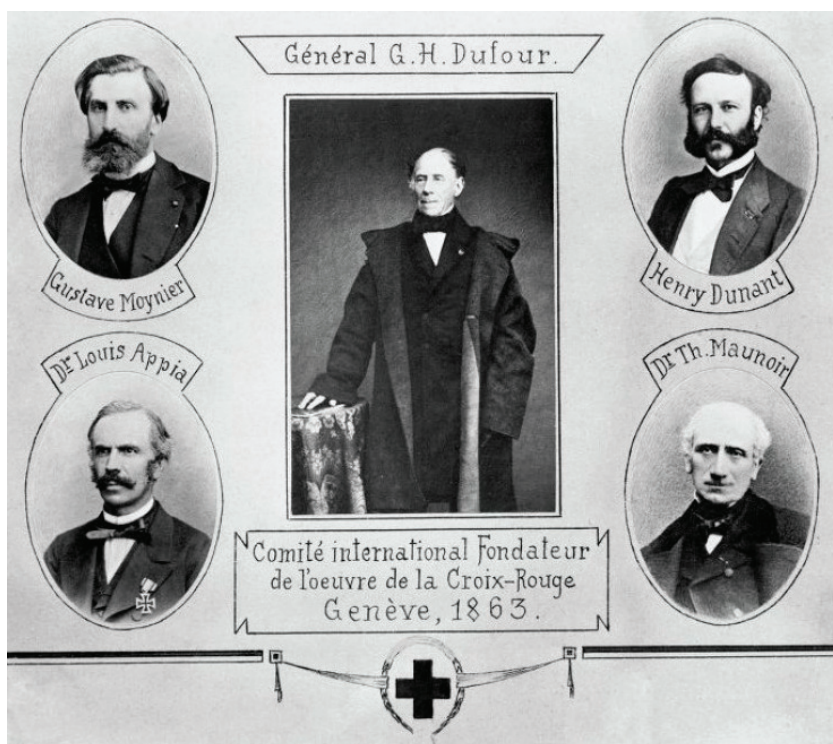
Още от древността се полагат много усилия, за да бъдат защитени цивилните от последиците на войната. Въпреки това едва през Втората половина на XIX век възникват международните договори, които регулират военните действия, вкл. правата и защитата на жертвите на въоръжените конфликти.

Кои са бащите на съвременното МХП?

Двама мъже играят ключова роля в създаването на съвременното МХП: Анри Дюнан, швейцарски бизнесмен, и Гийом-Анри Дюфур, офицер от швейцарската армия.

През 1859 г., докато пътува към Италия, Дюнан става свидетел на зловещите последици от битката при Солферино. След като се завръща в Женева, той разказва за преживяното в книга, наречена „Спомен от Солферино“, издадена през 1862 г. Генерал Дюфур, който също познавал войната, не загубва нито миг време да даде своята морална подкрепа за идеите на Дюнан, най-вече като председателства дипломатическата конференция от 1864 г., на която е приета оригиналната Женевска конвенция.

През 1863 г. заедно с Гюстав Моание, Луи Апия и Теодор Моноар Дюнан и Дюфур основават „Комитета на петимата“ – международен комитет за подпомагане на ранените военни. Това е предшественикът на Международния комитет на Червения кръст (МКЧК), основан през 1876 г.

Как възниква съвременното МХП?

Швейцарското правителство, подтикнато от петимата основатели на МКЧК, провежда дипломатическа конференция през 1864 г. На нея присъстват представители на 16 държави, които приемат Женевската конвенция за подобряването на състоянието на ранените в армиите на бойното поле, която слага началото на съвременното МХП.

Какви новости внася Конвенцията от 1864 г.?

Конвенцията, която е многостранен договор, кодифицира и укрепва стари, фрагментирани и разпръснати закони и обичаи за водене на война, защитаващи ранените и болните войници и тези, които се грижат за тях. Тя се характеризира основно със:

- писани правила с универсално приложение е за защита на ранените и болните бойци;
- многостранното си естество, отворена за присъединяване на всички държави;
- задължението да се полага грижа без каквото и да е разделение (т.е. без никакво разграничаване на съюзници и врагове);
- защита и обозначаване на медицинския персонал, транспорт и екипировка чрез използване на емблема (червен кръст на бял фон).

МХП преди кодифицирането

Би било грешно да се счита, че основаването на Червения кръст през 1863 г. или приемането на Женевската конвенция през 1864 г. са началните точки на МХП такова, каквото го познаваме днес.

Както не съществува общество, което да няма собствени правила, така и теоретично никога не е имало война, в която да не действат поне някакви правила – неясни или изрични, които да уреждат провеждането на военни действия, тяхното начало или техния край.

Битката при Солферино от 24 юни 1859 г., която става повод Анри Дюнан да напише своята книга „Спомен от Солферино“, изиграва ролята на крайъгълен камък в развитието на международното хуманитарно право. Факт е обаче, че и преди това в историята на света намираме примери за факти, правила и регламенти, които са наситени с хуманност и слагат някакви граници на войната. Ето няколко примера:

- Философи като Цицерон (106 – 43 г. пр.н.е.) и Сенека (4 г. пр.н.е. – 65 г. сл.н.е.) осъждат робството и обявяват, че дори във войната има правни задължения, които трябва да се спазват.
- Правилата на войната, които възникват в Индия в последните предхристиянски векове, са считани за пример на истинска човечност и за най-ранните начала на хуманитарно право. Така наречените „Законоци на Ману“ (III в. пр.н.е.) представляват един от най-важните древноиндийски сборници от закони и са важен извор за социално-икономическия и държавния строй на Древна Индия от онова време, когато в тази страна е възникнала, оформила се е и се е утвърдила кастовата система. Тук могат да бъдат намерени основните елементи на хуманитарното право – например командата да се защитават беззащитните врагове и да не се ползват жестоки оръжия като отровни стрели или горящи ракети. Регламентирано е, че трябва да се помага на ранените и болните, включително и на онези от противоположната страна, както и че гражданите (фермери, жени и деца), които не са част от войната, са защитени и не трябва да бъдат нападани.

- С постепенното разпространяване на християнската вяра настъпва промяна към добро въз основа на принципа за благотворителност, който е прогласен в Стария завет. Исус Христос проповядва любов към ближния, като стига и до любовта към Врага и илюстрира това с любовта на Бог и в неговото земно съществуване. Той взема страната на преследваните, болните и слабите. От самото начало християнската църква популяризира установяването и влизането в сила на право на убежище, премахване на робството и защита на пленниците на войната. Известният епископ, теолог и философ свети Августин Блажени (354 – 430 г. сл.н.е.) е един от великите вестители на хуманитарни идеи. Той не само че осъжда несправедливата война, но също настоява за война, която да се води с човечност и с целта за постигане на мир.
- Християнските ордени на рицарите (особено „Рицарите на св. Йоан“, а по-късно и „Рицарите на Малта“), които възникват през XI и XII век, също са носители на хуманността. Те проповядват добродетели като обръщане на внимание и помагане на беззащитните и слабите и организират ефективно подпомагане на ранените и болните войници.
- Важно е да се отбележи, че ислямът също призовава за хуманно отношение във войната. Първият халиф след Мохамед – Абу Бекр, определя хуманитарни принципи, които призовават за търпение към жени, възрастни и деца и за защита на манастири и монаси в обявените от него закони на войната през първата половина на VII век. Те също така забраняват убийството или мъчението на заловени врагове. От друга страна обаче, е позволено военнопленниците да бъдат превръщани в слуги, но те могат и да се разменят или освобождават чрез откуп. Известно е и Великодушieto на султан Саладин

през Войните, водени за Светите земи. Когато завладява отново Йерусалим със своята Войска през 1187 г., той позволява на враговете си да пренесат и да се погрижат за ранените и да имат достъп до свещени места, освобождава Военнопленниците в замяна на откуп.

- През Средновековието учението на Тома Аквински (1225 – 1274 г.) е от огромно значение за хуманитарното право. В труда си „*Summa theologiae*“ той развива концепцията за справедлива война заедно с текстове, взети от св. Августин: Войната е позволена само когато е обявена от познат Владетел и има за цел да накаже или прекрати несправедливостта. В допълнение Тома Аквински изисква владетелите да покажат съдържаност и човечност при воденето на война. Неговото учение е продължено и публично признато от папата и в много случаи е следвано от държавни глави и Военни командири.
- Началото на модерните Времена е характерно с жестокостта на войните за завладяване в Централна и Южна Америка, използването на наемни войски, въвеждането на огнестрелни оръжия и разкол в религиозните вярвания, които значително увеличават омразата и страстите. По време на Тридесетгодишната война (1618 – 1648 г.) цели поселения са покосени и обширни територии са изоставени. Въпреки това този период също дава възход на по-нататъшното развитие на хуманитарни идеи и усилия. С Мюнстерския мирен договор от 24 октомври 1648 г. например се налага незабавното освобождаване на военнопленниците без откуп.
- Подробният труд на холандския юрист Хуго Гроций (1583 – 1645 г.) „*De iure belli ac pacis, libri tres*“ от 1625 г. привлича вниманието към правото, регулиращо войната, и в духа на хуманизма също осигурява основа за по-нататъшно развитие. Гроций държи на важния прин-

цип, че „justa causa“, която оправдава правото да се води война, не отменя задължението да се прилагат правила за водене на война.

- През XVIII век двамата швейцарци разпространяват хуманитарни идеи чрез своите литературни произведения. Емер де Вател (1714 – 1767 г.) пише в своята творба „Закон за нациите“, публикувана през 1758 г., следното: *„...от момента, когато врагът ти е обезоръжен и се е предал, ти повече нямаш никакво право над неговия живот, при условие че той не е заслужил смъртно наказание за престъплението; винаги трябва да се знае, че затворниците са нещастни хора...“*. Вател отхвърля и правото да се убиват военнопленници. „Общественият договор“ на Жак-Жак Русо (1712 – 1778 г.) е публикуван през 1762 г. и съдържа следните известни сентенции: *„Войната не е връзка между двама души, а между две държави и всички лица са врагове случайно, не като хора, нито дори като граждани, а само като войници – не като членове на своята държава, а като нейни защитници...“*; *„Предметът на войната е унищожението на враждебната държава, другата страна има право да убие защитниците ѝ докато те носят оръжия, но веднага щом те ги оставят на земята и се предават, те престават да бъдат врагове и стават отново просто хора, чийто животи никой няма право да отнема“*. Ученията на Вател и Русо оказват силно влияние върху развитието на хуманитарното право; те поставят основната разлика между воюващи и невоюващи, включвайки не само граждани, които не воюват, но също онези членове на въоръжените сили, които свалят оръжията си или които не могат да воюват поради болест или нараняване. XVIII век се характеризира не само с духовни импулси в полза на човечността, но също с реално развитие, което води до постигане на подобрене в

тежкото положение на жертвите на войната. Медицинската помощ също е по-улеснена поради факта, че индивидуалните войни в този период имат характера на дуел, битката се състои на предварително определено място, в предварително избрано време и всичко може да се организира предварително, за да може да се окаже незабавна помощ и грижа на ранените, независимо на коя страна принадлежат.

- Кримската война (1853 – 1856 г.), която включва англичани, французи и турци – от едната страна, и руснаци – от другата, също е водена с най-голяма жестокост. Заради неадекватността на официалните медицински служители повече от половината болни и ранени умират. През тази война обаче има ярки примери за лична отгаденост към жертвите на битката и за борба с разпространяващата се епидемия. Английската мило-сърдна сестра Флорънс Найтингейл (1820 – 1910 г.) – автор, статистик и обществен деятел, става известна със своята пионерска работа в областта на медицинската грижа, предоставяна от сестри по време на Кримската война, през която се грижи за ранени войници. Найтингейл организира ефективна медицинска помощ зад фронта с помощта на корпус от медицински сестри и Великата руска княгиня Елена Павловна.
- В средата на XIX век медицинските военни служби са, най-общо казано, в упадък и е налице недостатъчна защита от страна на международното право за жертвите на войната. Липсват многостранни договори, сключени по време на мир, които да задължават всички държави, особено важните военни сили, да осигурят продължително подобрене в тежкото положение на жертвите на войната. В допълнение – медицинската помощ спешно трябва да се засили чрез мобилизацията на доброволци и частни ресурси.

Жан Анри Дюнан, известен като бащата на Червения кръст, е роден на 8 май 1828 г. в Женева, Швейцария. Баща му е успешен бизнесмен и популярен гражданин на Женева. Майка му е нежна и благочестива жена. Тя повече от всеки друг е отговорна за ранното образование на първородното си дете. Влиянието ѝ е голямо по отношение на формирането на характера и моралните принципи на Анри Дюнан.

Анри Дюнан

През юношеските си години младият Дюнан насочва своята енергия към различни движения или каузи и се занимава с благотворителни и религиозни дейности. Известно време той участва активно в движение за обединение на християни и евреи. Става член на организация в Женева, известна като Лигата на милосърдието, чиято цел е да осигури духовен и материален комфорт и помощ на бедните, болните и страдащите. Също така е редовен посетител на градския затвор, където полага усилия за превъзпитанието на нарушителите на закона. Почти до 30-годишна възраст Дюнан проявява най-голям интерес към група от организации в Швейцария, Франция и Белгия, работещи под името „Християнският съюз на младите мъже“. Това са европейските сподвижници на новосформираната Християнска асоциация на младите хора (YMCA) в Англия.

Въпреки отдадеността на Дюнан за каузи от този род той не ограничава дейностите си до тях, а също така се ангажира с полагането на основите и развитието на своята бизнес кариера. През 1849 г. работи в банкова къща в Женева, за да изучи банковия бизнес. Той напредва толкова добре, че през 1853 г. е назначен за главен мениджър на фирма в Алжир, известна като „Colonies Suisses de Setif“. Но за да се осъществят бизнес плановете му, трябва да се построи водопровод и след безплодни преговори с алжирските чиновници Дюнан решава да се обърне към император Наполеон III, който се намира в Солферино (Италия), където френската армия заедно с италианските си съюзници се готви да отблъсне нахлуването на австрийците.

На 24 юни 1859 г. Дюнан пристига в Кастилионе и там става свидетел на едно от най-кръвавите сражения през XIX в. – битката край Солферино, жертва на която падат 40 хиляди убити и ранени. След продължителното близо 15 часа сражение, започват да се организират импровизирани болници. Дюнан ръководи спасителните дейности в църквата „Киеза Мажоре“ в Кастилионе, като събира храна и организира оказването на първа помощ. Доброволци обзавеждат превързочен пункт, а сред военнопленниците има четирима лекари. Дюнан успява да издейства от френския щаб освобождаването на всички австрийци, които са преминали медицинска подготовка. Обръща се за помощ и към благотворителни организации в Женева. Това преживяване напълно променя хода на живота му. От този момент нататък бизнес дейността и другите интереси на Дюнан стават второстепенни за него, тъй като той се опитва да намери начин, по който подобно страдание по някакъв начин да бъде предотвратено или поне облекчено в бъдещите войни. През 1862 г. той на свои разходи издава книгата „Спомен от Солферино“, в която описва преживяното и излага идеите си за подписването на международна конвенция в защита на жертвите на войните. Книгата има огромен успех. Предложението му да се организират дружества от обучени доброволци във всички страни с цел да се подпомогнат грижите за ранени бойци по време на война, е подкрепено с ентузиазъм от много хора. Дюнан пътува до много от столиците на Европа. Всички врати са отворени за него и той говори директно с много влиятелни личности. Държавни глави и обикновени хора изслушват с уважение Дюнан, докато той обяснява предложенията си. Вънуващо преживяване за младия Дюнан е да докосне сърцето и да разбуди съвестта на Европа. Така Анри Дюнан поставя основите на създаването на международното червенокръстно движение, което днес се състои от 192 национални дружества по целия свят, действащи чрез около 166 000 клона и близо 14 милиона доброволци. А помощта му, така както е предвиждал и Дюнан, отдавна е насочена не само към жертвите на войните, но и към бедни, болни, инвалиди, възрастни, сираци, пострадали от природни бедствия и др.

През 1863 г. и 1864 г. звездата на Дюнан достига своя зенит със създаването на Червения кръст и подписването на Женевската конвенция, но след това започва почти веднага да залязва. Годините 1865-а и 1866-а са белязани с постепенно оттегляне на участието му в движението, създадено по неговите предложения. 1867 г. е катастрофална за Анри Дюнан. Неговите отдавна пренебрегвани бизнес предприятия трябва да бъдат ликвидирани. Той практически изгубва всичко, което притежава, за да задоволи кредиторите си. Скоро след това Дюнан напуска Женева, за да не се върне никога повече. По онова време той е само на 39 години.

Следващите 20 години са наистина трудни за Дюнан. Той живее в несигурност, подкрепян от близки приятели и с малка помощ от членове на семейството си. Бедността и нуждата не са му непознати. Понякога той се появява за кратко пред обществеността във Франция, Германия, Италия и Англия, за да бъде отличен за участието си в основаването на Червения кръст или във връзка с други проекти, с които се е занимавал. Голяма част от живота си обаче Дюнан прекарва далеч от светлините на прожекторите.

През юли 1887 г. в градчето Хайден, Швейцария, се появява възрастен мъж с побеляла коса и брада. Гражданите скоро разбират, че това е Анри Дюнан. Въпреки че е само на 59 години, двете десетилетия на разочарование и нужда са го състарили преждевременно. През 1892 г. лошото здраве и напредването на възрастта го принуждават да постъпи в местната болница, където живее през последните години от живота си.

През 1895 г. млад журналист от експедиция в планината близо до Хайден чува за Дюнан и прави интервю с него. В рамките на няколко дни светът научава, че Анри Дюнан все още е жив, макар да живее в твърде сурови условия за човек, който е дал на света толкова много. Започват да пристигат предложения за помощ; признания за неговата изключителна дейност идват по пощата от всички краища на света. Папа Льв XIII му изпраща подписания си портрет, на който със собствената си ръка написва гумите: „Fiat pax in virtute tua Deus“ („С твоята сила нека бъде мир, Боже!“).

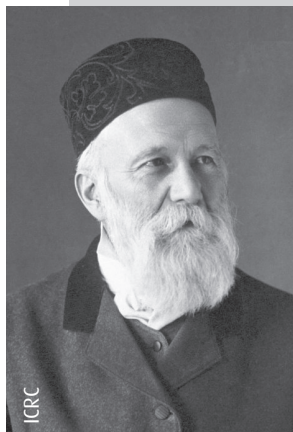
Дюнан, умиротворен от мъдростта на възрастта, оценява отличията, които му биват дадени. Той обаче дава да се разбере, че не се нуждае от помощ; неговите малобройни

прости нужди са били задоволени повече от адекватно от болницата и съседите му в Хайден.

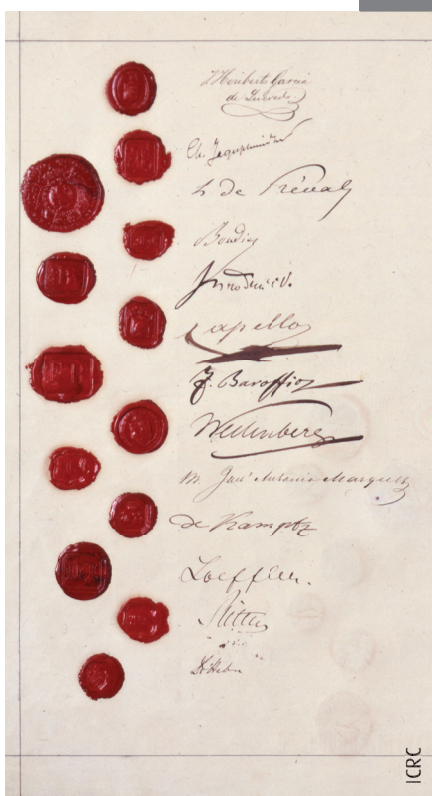
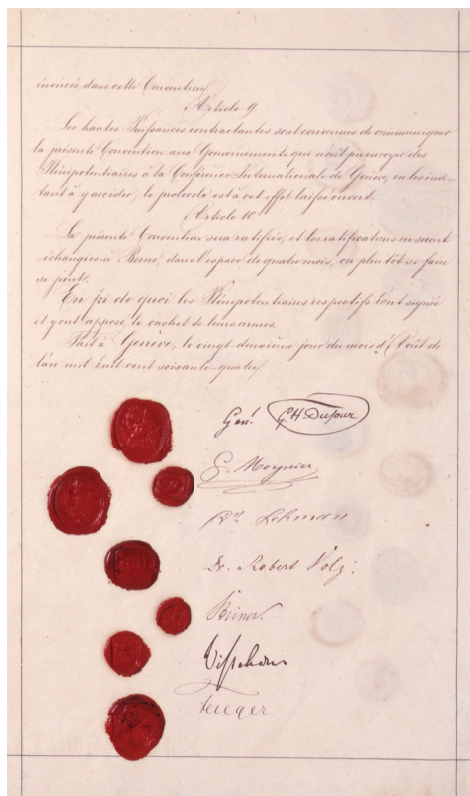
През 1901 г. Нобеловият комитет присъжда на Анри Дюнан първата Нобелова награда за мир, споделена с французина Фредерик Паси. Тъй като Дюнан е твърде слаб, за да направи дълго пътуване, наградата, а по-късно и медалът са му изпратени. От Женева пристига съобщение от Международния комитет

на Червения кръст: *„Няма човек, който да заслужава повече тази чест, защото именно Вие преди четиридесет години създадохте международната организация за подпомагане на ранените на бойното поле. Без Вас Червеният кръст – върховното хуманитарно постижение на деветнадесети век, вероятно никога не би станал възможен“*. Дюнан не създава семейство. Всичките средства, получени от Нобеловия комитет, завещава на благотворителни организации в Норвегия и Швеция.

На 30 октомври 1910 г. Жан Анри Дюнан умира в гр. Хайден, Швейцария, сред планините и хората, които са му предложили спокойствие, приятелство, убежище и сигурност.

Анри Дюнан

4. КОИ ДОГОВОРИ ИЗГРАЖДАТ МХП?

Съвременното МХП се заражда с приемането на Женевската конвенция от 1864 г. То е еволюирало на няколко етапа, за да се адаптира към постоянно нарастващата необходимост от хуманитарна помощ, възникваща от развитието на оръжията и технологиите, и към промените в естеството на военните конфликти; твърде често тези обрати в правото са се случвали след събитията, които са ги породили. Основните договори, изграждащи МХП, подредени в хронологичен ред, са:

- 1864 – Женевската конвенция за подобряването на състоянието на ранените в армиите на бойното поле
-
- 1868 – Санктпетербургска декларация (забраняваща употребата на някои снаряди във война)
-
- 1899 – Хагските конвенции относно законите и обичаите на сухопътната война и адаптирането на принципите от Женевската конвенция от 1864 г. към морските конфликти
-
- 1906 – Ревизия и развитие на Женевската конвенция от 1864 г.
-
- 1907 – Ревизия на Хагските конвенции от 1899 г. и приемането на нови конвенции
-
- 1925 – Протоколът за забрана на използването на задушливи, отровни или други газове и бактериологични средства по време на война
-
- 1929 – Две Женевски конвенции:
- Ревизия и развитие на Женевската конвенция от 1906 г.
 - Женевска конвенция относно третирането на военнопленниците
-
- 1949 – Четирите Женевски конвенции относно:
- I. Подобряване участието на ранените и болните от въоръжените сили при бойни действия на сушата
 - II. Подобряване участието на ранените, болните и корабкрушенците от въоръжените сили при бойни действия на море
 - III. Третирането на военнопленниците
 - IV. Закриването на гражданските лица по време на война
-
- 1954 – Хагската конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт
-
- 1972 – Конвенция за забрана на разработването, производството и натрупването на запаси от бактериологични (биологични) и токсични оръжия и за тяхното унищожаване
-
- 1976 – Конвенция за забрана на военното или друго враждебно използване на техники за изменение на околната среда
-
- 1977 – Два допълнителни Протокола към четирите Женевски конвенции от 1949 г., засилващи защитата на жертвите на международни (Допълнителен протокол I) и немеждународни (Допълнителен протокол II) въоръжени конфликти
-
- 1980 – Конвенцията за забрана или ограничаване на използването на някои конвенционални оръжия, които нанасят прекомерни увреждания или имат неизбежно въздействие. Тя включва:

- Протокол (I) относно оръжия, чийто главен ефект е да нанасят поражения чрез фрагменти, неоткриваеми с рентгенови лъчи;
- Протокол (II) относно мини, скрити бомби и други устройства;
- Протокол (III) за забраната и ограничаването на употребата на запалителни оръжия

1989 – Конвенция за правата на детето (чл. 38).
1993 – Конвенция за забрана на разработването, производството, натрупването и употребата на химическо оръжие и за неговото унищожаване
1995 – Протокол (IV) относно заслепяващите лазери (към Конвенцията за конвенционалните оръжия от 1980 г.)
1996 – Ревизия на Протокола относно мини, скрити бомби и други устройства (Протокол II от 1980 г.)
1997 – Конвенция за забраната на използването, складирането, производството и трансфера на противопехотни мини и за тяхното унищожаване
1998 – Римският статут на Международния наказателен съд
1999 – Втори протокол към Хагската конвенция от 1954 г. за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт
2000 – Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно участието на децата във въоръжени конфликти
2001 – Поправка на чл. I от Конвенцията за конвенционалните оръжия от 1980 г.
2003 – Протокол (V) относно невзривени боеприпаси (към Конвенцията за конвенционалните оръжия от 1980 г.).
2005 – Допълнителен протокол към Женевските конвенции относно приемането на допълнителна отличителна емблема (Допълнителен протокол III)
2006 – Международната конвенция за защита на всички лица от насилствено изчезване
2008 – Конвенция по касетъчните боеприпаси
2013 – Договорът за търговия с оръжие

Този списък ясно показва, че някои въоръжени конфликти са имали непосредствено влияние върху развитието на МХП.

През Първата световна война (1914 – 1918) методи на война, включително и такива, които не са били съвсем нови, са използвани в безпрецедентен мащаб. Те включват отровен газ, първата въздушна бомбардировка и залавянето на стотици хиляди военнопленници. Договорите от 1925 и 1929 г. са в отговор на тези предизвикателства. През Втората световна война (1939 – 1945) еднакъв брой цивилни и военни са убити, докато през Първата световна са били в съотношение 1:10. През 1949 г. международната общност реагира на тези ужасни статистики и по-конкретно на ужасяващите ефекти, които войната има върху цивилните, като ревизира конвенциите, които са в сила по онова време, и задейства приемането на нов договор: Четвъртата Женевска конвенция за защитата на цивилните.

Допълнителните протоколи от 1977 г. отразяват последициите от войните за национално освобождение, които Женевските конвенции от 1949 г. само частично покриват чрез общия за 4-те конвенции чл. 3.

Женевските конвенции от 1949 г. и техните Допълнителни протоколи съдържат близо 600 разпоредби и представляват основните инструменти на МХП.

Обичайно МХП

МХП се развива най-вече от държавите чрез приемането на договори и чрез установяването на обичайно право. Обичайното право се формира, когато съществува достатъчно устойчива практика (широкоразпространена, представителна, честна и уеднаквена), която е съпътствана от убеждението на държавите, че са правно задължени да действат или им е забранено да действат по определен начин. Обичаят обвързва всички държави освен тези, които трайно са възразявали на въпросната практика или норма от самото ѝ зараждане.

Ricardo Garcia Vilanova/ICRC

5. КОГА СЕ ПРИЛАГА МХП?

МХП се прилага само в случай на въоръжен конфликт. Предлага две системи за защита: една – за международни въоръжени конфликти, и друга – за не-международните въоръжени конфликти. Следователно правилата, приложими в отделните ситуации, зависят от класификацията на въоръжения конфликт.

А) Международни въоръжени конфликти (МВК)

МВК се случва, когато една или повече държави прибегват към употребата на въоръжена сила срещу друга държава. Въоръжен конфликт между държава и международна организация също се класифицира като МВК.

Войните за национално освобождаване, в които народите при упражняването на правото си на самоопределение се борят срещу колониалното господство, чуждестранна окупация и/или срещу расистки режими, се определят като МВК само при определени обстоятелства.

Б) Немеждународни въоръжени конфликти (НМВК)

Много въоръжени конфликти днес са немеждународни по своята природа. НМВК е въоръжен конфликт, при който бойните действия се случват между въоръжените сили на държава и организирана недържавна въоръжена групировка или между такива групировки. За да се считат за НМВК, бойните действия трябва да достигат до определено ниво на интензитет и въвлечените въоръжени групи трябва да са достатъчно организирани.

Договорното МХП прокарва разграничение между НМВК по смисъла на общия за Всички конвенции чл. 3 и НМВК по смисъла на чл. 1 от II Допълнителен протокол.

- Общият чл. 3 се прилага за „въоръжен конфликт, който няма международен характер и възниква на територията на една от високотооговарящите се страни“. Това включва въоръжени конфликти, при които участват една или повече организирани недържавни въоръжени групи. НМВК могат да се случат и между въоръжените сили на държава и организирани недържавни въоръжени организации или само между такива организации.
- II Допълнителен протокол се прилага при въоръжени конфликти, „които се случват на територията на високотооговаряща страна между нейната армия и отцепнически въоръжени сили или други въоръжени групировки под отговорно командване, които упражняват такъв контрол върху част от територията ѝ, че им позволява да извършват продължителни и концентрирани военни операции и могат да прилагат този Протокол“. Определението за НМВК във II Допълнителен протокол е по-тясно от понятието за НМВК според общия чл. 3 в две направления:

- 1) Въвежда се изискване за териториален контрол, като постановява, че организираниите недържавни въоръжени групировки трябва да упражняват контрол, „който да им позволява да извършват продължителни и концентрирани военни операции“.
- 2) II Допълнителен протокол **изрично се прилага само** за конфликти между държави и отцепнически въоръжени групировки или други организирани групировки. За разлика от общия чл. 3 Допълнителен протокол II към Женевските конвенции **не се прилага към въоръжени конфликти между организирани недържавни въоръжени групировки.**

В този смисъл трябва да се има предвид, че II Допълнителен протокол „развива и допълва“ общия чл. 3, „без да променя съществуващите условия за прилагане“. Това означава, че тази ограничителна дефиниция е относима само за приложението на II Допълнителен протокол и не ограничава действието на другите приложими норми за НМВК като цяло.

Едновременно съществуване на МВК и НМВК

В някои случаи няколко въоръжени конфликта могат да се случват по едно и също време на едно и също място в рамките на същата територия. В такива случаи класификацията на въоръжен конфликт и съответно приложимото право ще зависят от отношенията между бойците.

Основни правила, приложими при международни и немеждународни въоръжени конфликти

Международен въоръжен конфликт (МВК)

- Четирите Женевски конвенции
- Допълнителен протокол I
- Обичайно МХП за МВК

Немеждународни Въоръжени конфликти (НМВК)

- Общ член 3
- Допълнителен протокол II
- Обичайно МХП за НМВК

Какво право се прилага при Вътрешни безредици и напрежения?

Вътрешните безредици и напрежения (като бунтове и изолирани спорадични насилствени действия) се характеризират с дейности, които нарушават обществения ред, но не достигат определението на Въоръжен конфликт; те не могат да се считат за Въоръжени конфликти, защото нивото на насилие не е достатъчно високо или защото лицата, прибягващи към насилие, не са организирани като Въоръжена групировка. МХП не се прилага за случаи на насилие, които не се характеризират като Въоръжени конфликти. Такива случаи се регулират от разпоредбите на правата на човека и националното законодателство.

6. КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВАТ ЖЕНЕВСКИТЕ КОНВЕНЦИИ И ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ ИМ ПРОТОКОЛИ?

Произход на Женевските конвенции от 1949 г.

Женевската конвенция за подобряването на състоянието на ранените в армиите на бойното поле е приета през 1864 година. Тя е преразгледана и доразработена през 1906 и 1929 г. Друга конвенция, свързана с третирането на военнопленниците, също е приета през 1929 г.

През 1934 г. 15-ата Международна конференция на Червения кръст, която се провежда в Токио, одобрява текста на международна конвенция, изготвена от МКЧК, за защита на граждански лица с Вражеска националност на територия, принадлежаща или окупирана от другата воюваща страна. Не са предприети действия по предложения текст и държавите отказват да свикат дипломатическа конференция, за да вземат официално решение за приемането му. В резултат на това разпоредбите, съдържащи се в проекта от Токио, не се прилагат по време на Втората световна война. Едва през 1949 г., след като Втората световна война приключва, държавите приемат четирите Женевски конвенции, които и до днес остават крайъгълният камък на МХП. Докато първите три Женевски конвенции от 1949 г. се основават на вече съществували договори по същите теми, четвъртата Женевска конвенция е абсолютно нова и представлява първият МХП договор, който се занимава специално със защитата на цивилните лица по време на въоръжен конфликт. Именно броят на загиналите цивилни по време на Втората световна война е една от причините за разработването и приемането на тази конвенция.

Произход на Допълнителните протоколи

Женевските конвенции от 1949 г. бележат значителен напредък в развитието на МХП. След деколонизацията обаче има нужда от правила, приложими за войни за национално освобождение, както и за граждански войни, чийто брой значително се увеличава по време на Студената война. Нещо повече, договорните правила за провеждането на военни действия в такива условия не са променяни след Хага, 1907 г. Тъй като ревизията на Женевските конвенции може да застраши напредъка, направен през 1949 г., е решено да се приемат нови текстове под формата на два Допълнителни протокола към Женевските конвенции – това се случва през юни 1977 г.

През 2005 г. е приет трети Допълнителен протокол към Женевските конвенции. Този документ въвежда допълнителна емблема, съставена от червена рамка във формата на квадрат върху бял фон, която става известна като „червен кристал“. Тази допълнителна емблема не е предназначена да замени червения кръст и червения полумесец, а да осигури допълнителна възможност. Формата и името на тази допълнителна емблема са резултат от дълъг процес на подбор, чиято цел е да се създаде емблема, свободна от всякаква политическа, религиозна или друга интерпретация и която да може да се използва в целия свят.

Съдържание на Женевските конвенции и Допълнителните протоколи

Женевските конвенции защитават всеки индивид или категория лица, които не участват или вече не участват активно във въоръжени действия:

- Първата Женевска конвенция: ранени или болни войници на сушата и членове на медицинските служби на въоръжените сили;
- Втората Женевска конвенция: ранени, болни или корабкрушенци в морето и членове на медицинските служби на военноморските сили;
- Третата Женевска конвенция: военнопленници;
- Четвъртата Женевска конвенция: цивилни, като например:
 - чуждестранни цивилни лица на територията на страните в конфликта, включително бежанци,
 - цивилни в окупирани територии,
 - задържани и интернирани цивилни,
 - медицински и религиозен персонал или звена за гражданска защита.

Общият за Всички конвенции член 3 осигурява минимална защита при немеждународни въоръжени конфликти. Той се разглежда като минудоговор сам по себе си, представляващ минимален стандарт, от който воюващите лица никога не трябва да се отклоняват. Правилата, съдържащи се в общия член 3, се считат за обичайно право.

Първият Допълнителен протокол допълва защитата, осигурена от четирите Женевски конвенции при международен въоръжен конфликт. Например осигурява защита на ранени, болни и корабкрушеници с граждански статут и граждански медицински персонал. Той съдържа и правила за задължението за издирване на изчезнали лица и предоставяне на хуманитарна помощ за гражданското население. Основните гаранции се предоставят на всички лица, независимо от техния статут. В допълнение Първият Допълнителен протокол кодифицира няколко правила за защита на гражданското население срещу последиците от военни действия.

Вторият Допълнителен протокол разработва и допълва общия член 3 и се прилага при немеждународни въоръжени конфликти между въоръжените сили на държавата и отцепнически въоръжени сили или други въоръжени групировки под отговорно командване, които упражняват такъв контрол върху част от територията ѝ, че им позволява да извършват продължителни и концентрирани въоръжени операции. Вторият Допълнителен протокол допълва защитата над минималните стандарти, съдържащи се в общия член 3, като включва забрани за директни нападения срещу граждански, колективно наказание, терористични действия, изнасилвания, принудителна проституция и непристойни посегателства, робство и грабеж. Също така той предвижда и правила за третирането на лицата, лишени от свобода.

Общият за четирите Женевски конвенции член 3:

В случай на въоръжен конфликт, който не е от международен характер, протичащ на територията на една от високотооговарящите се страни, всяка участваща в конфликта страна е задължена да прилага като минимум следните разпоредби:

1. Лица, които не участват пряко във военните действия, включително лица от състава на въоръжените сили, които са сложили оръжие, и тези, които са били извадени от строя поради болест, раняване, задържане в затвор или лагер или поради друга причина, при всички обстоятелства се третират хуманно, без каквато и да е дискриминация, основаваща се на раса, цвят на кожата, религия или вероизповедание, пол, произход или имотно състояние или друг подобен критерий.

За тази цел следните деяния са и остават забранени по всяко време и навсякъде по отношение на посочените по-горе лица:

- а) насилието над живота и личността и по-специално убийството във всичките му форми, осакатяването, жестокото третиране и изтезанията;
- б) Вземането на заложници;
- в) посегателствата над личното достойнство и по-специално унижителното и оскъбнителното третиране;
- г) произнасянето на присъди и тяхното изпълнение без предходно съдебно решение, постановено от редовно учреден съд, предоставящ всички съдебни гаранции, които са признати за необходими от цивилизованите народи.

2. Ранените и болните се прибират и за тях се полагат грижи.

Независима хуманитарна организация като Международния комитет на Червения кръст може да предложи услугите си на участващите в конфликта страни.

Участващите в конфликта страни следва да продължат да полагат усилия да се приведат в действие посредством специални споразумения, всички или част от останалите разпоредби на тази Конвенция.

Прилагането на предходните разпоредби не влияе на правния статус на участващите в конфликта страни.

7. КОГО ЗАЩИТАВА МХП?

Международното хуманитарно право защитава всички жертви на въоръжени конфликти, включително цивилни и бойци, които са се предали. Характерът на защитата, която предоставя, варира и се определя от това дали въпросното лице е комбатант, или цивилен.

При международни въоръжени конфликти

Цивилни лица

Цивилните имат право на защита в две различни ситуации.

Първо, те се ползват с обща защита срещу опасности, произтичащи от военни действия. Цивилните, определени като всички лица, които не са бойци, не трябва да бъдат обект на атаки. Единствените изключения от това правило са цивилни, които участват пряко във военни действия, например когато са с оръжие срещу противника. В такива случаи те могат да бъдат обект на атака, но само при условие че участват пряко във военни действия.

Второ, гражданите са „защитени лица“ по силата на МХП, когато са в ръцете на страна в конфликта, при условие че:

- не са граждани на тази вражеска държава;
- не са граждани на съюзник на тази вражеска (освен ако тези две държави не са в нормални дипломатически отношения);
- не са граждани на неутрална държава, т.е. неучастваща в конфликта държава (освен ако тези две държави не са в нормални дипломатически отношения). В окупираните територии обаче гражданите на неутрална държава винаги са защитени лица.

Обосновката за защитата на тези граждани по силата на МХП е, защото вече те не се ползват със защитата на собствената си държава – или защото са във война с държавата, в чиято власт са, или защото няма дипломатически отношения с тази държава. Целта е също така да се защитят гражданите от произволни действия на вражеската страна поради тяхната принадлежност към нейния враг.

Животът, достойнството, личните права и политическите, религиозните и други убеждения на защитените граждани подлежат на защита и спазване. Гражданите не трябва да бъдат подлагани на изтезания, жестоко или унижително отношение или телесно наказание и трябва да бъдат защитени срещу всички актове на насилие или репресия.

Гражданите са особено изложени на риск, когато се намират на територия, заета от армията на воюваща сила, или когато са задържани по причини, свързани с въоръжен конфликт. На окупирана територия окупационната власт има изричното задължение да осигурява храна и медицински консумативи за защитените граждански лица. Депортирането и принудителните трансфери са забранени. Съществуват и правила относно конфискацията или изземването на имущество. МХП предоставя подробни правила за защита на гражданите, лишени от свобода, по-специално относно условията на тяхното задържане, съдебните и процесуалните гаранции, на които имат право, и тяхното освобождаване.

Бойци извън строя (hors de combat)

Въпреки че те се ползват със защита от прекомерни наранявания или излишни страдания, бойците не са защитени от последиците от Военни действия. Следователно те могат да бъдат атакувани, освен ако не са извън строя.

Всички членове на Въоръжените сили на страна в конфликта (с изключение на медицински и религиозен персонал) се определят като „бойци“ (комбатанти). Въоръжените сили се състоят от всички организирани въоръжени групи и звена, които са под командване, отговорно за всичките си подчинени. Обикновено това включва членове на редовните въоръжени сили, но и членове на милиция или доброволчески корпуси (така наречените „нередовни“ въоръжени сили), както и членове на организирани движения за съпротива. Третата Женевска конвенция има по-строги изисквания от Първия Допълнителен протокол и поставя специфични допълнителни условия, които трябва да изпълняват членовете на нередовните въоръжени сили и на организираните движения за съпротива, за да бъдат считани за военнопленници.

Комбатантите се считат „извън строя“, когато са във властта на вражеска страна, когато ясно изразяват намерение да се предадат или когато са ранени или болни до такава степен, че не могат да се защитят. Във всеки един от тези случаи лицата се водят извън строя, ако се въздържат от всякакви враждебни действия и ако не се опитват да избягат. Веднага след като боецът се окаже извън строя, той трябва да се ползва със защита и уважително отношение.

Освен това, когато бойците попадат във властта на противника поради залавянето, предаването, масовата капитулация или по друга причина, те се ползват със статут на военнопленници. Като такива те не могат да бъдат преследвани или наказвани за пряко участие във военни действия. В действителност бойците имат право да участват пряко в сражения и да се ползват с имунитет от наказателно преследване за своите военни действия. Ако обаче извършат военни престъпления, трябва да носят отговорност.

Военнопленниците имат право на хуманно отношение и зачитане на правото им на живот, на достойнството, личните права и политическите, религиозните и други техни убеждения. Те не трябва да бъдат подлагани на изтезания, жестоко или унижително отношение или телесно наказание и трябва да бъдат защитени срещу всички актове на насилие или репресия. МХП съдържа подробни правила за защита на военнопленниците, по-специално относно условията на тяхното задържане, съдебните и процесуалните гаранции, на които имат право, и тяхното освобождаване и репатриране.

При немеждународни Военни конфликти

МХП не признава никакви конкретни категории лица по време на немеждународни въоръжени конфликти. Причината за това е продиктувана от нежеланието на държавите да дават на членовете на организирани недържащи въоръжени групи статус на бойци, което включва правото да участват пряко във военни действия. Общият член 3 и Вторият Допълнителният протокол просто предвиждат право на защита за всички, които не участват активно във военни действия или вече не участват в тях. Това дава възможност на МХП да защитава цивилни лица и лица, които вече не участват пряко във военни действия. Тъй като няма статус „боец“ в немеждународните въоръжени конфликти, няма и статус „военнопленник“. Това означава, че членове на организирани недържащи въоръжени групи, участващи в такъв конфликт, могат да бъдат преследвани съгласно с националното законодателство.

Защита за ранените, болните и корабокрушенците и за медицинските услуги

Ранените, болните и корабокрушенците независимо от своя статус имат право на защита. Такива лица трябва да бъдат издирвани, събирани и обгрижвани от страната в конфликта, в чиито правомощия се намират.

Медицинският персонал и лечебните заведения, транспортирането и оборудването трябва да се опазват и за-

щитават при всякакви обстоятелства. Червеният кръст, червеният полумесец или червеният кристал на бял фон са отличителният знак, показващ, че такива лица и предмети трябва да бъдат защитени.

Специална защита за жените и децата

Определени категории лица, като жени и деца, имат специфични нужди по време на въоръжени конфликти и трябва да им се обърне особено внимание и да им се предостави специална защита.

Децата следва да получават необходимите грижи и помощ. Трябва да се вземат всички възможни мерки, за да се предотврати прякото участие на деца под 15-годишна възраст във военни действия и ако те са останали без родители или са разделени от семействата си в резултат на въоръжен конфликт, да се гарантира, че те не са оставени сами. Отглеждането им, изповядването на религията им и тяхното образование трябва да бъдат осигурени при всякакви обстоятелства. Децата, лишени от свобода, трябва да бъдат държани в помещения, отделни от тези на възрастните, с изключение на случаите, когато семействата са настанени като семейни единици. Смъртното наказание не трябва да се прилага срещу лица, които не са били навършили 18 години при извършването на въпросното престъпление.

Също така трябва да се вземат предвид специфичните нужди от защита, здравословни условия и помощ на жените, засегнати от въоръжен конфликт. Бременните жени и младите майки трябва да бъдат лекувани с особено внимание. Забраната за сексуално насилие се прилага еднакво за мъжете и жените, но по-често се случва жените да са обект на сексуалното насилие, което се случва по време на въоръжени конфликти. Следователно жените имат специфична нужда да бъдат защитени от всички форми на сексуално насилие – например чрез отделяне от мъжете, докато са лишени от свобода, с изключение на случаите, когато семействата са настанени като семейни единици. Жените трябва също да бъдат под непосредствения надзор на жени надзирателки, а не на надзиратели мъже.

Основни гаранции, независещи от статуса на лицата

В допълнение към описаната по-горе защита МХП предвижда някои основни гаранции, които се прилагат за всички лица, които са извън строя, независимо от техния статус. Личността, честта, убежденията и религиозните практики на всички лица трябва да се уважават.

Следните действия са изрично забранени при всякакви обстоятелства независимо дали са извършени от цивилни, или от военни:

- а) насилие върху живота, здравето и физическото или психическото благополучие на хората, по-специално:
 - убийство;
 - мъчения – независимо дали са физически, или психически;
 - телесно наказание;
 - осакатяване;
- б) посегателства върху личното достойнство, по-специално жестоко и/или унижително отношение, изнасилване, принудителна проституция и всякаква форма на непристойно третиране;
- в) вземане на заложници;
- г) колективно наказание;
- д) заплахи за извършване на някое от горните действия.

Основните гаранции, дадени на всички лица, засегнати от въоръжен конфликт, включват и някои процесуални и съдебни гаранции.

8. КОИ СУБЕКТИ ТРЯБВА ДА СПАЗВАТ МХП?

Всички страни във въоръжен конфликт – независимо дали са държавите или организирани недържавни въоръжени групи – са обвързани от договорни и обичайни правила на МХП. Правилата на обичайното МХП се прилагат по всяко време за всички страни, независимо от ратифицирането на договорите за МХП.

Държавите и техните задължения

Само държави могат да станат страни по международни договори като Женевските конвенции и техните Допълнителни протоколи. 196 държави са страни по Женевските конвенции. Фактът, че конвенциите са почти универсално ратифицирани, свидетелства за тяхното значение.

Организираните недържавни въоръжени групи и техните задължения

Организираните недържавни въоръжени групи са обвързани в качеството си на страни в немеждународен въоръжен конфликт от общия член 3 и Втория Допълнителен протокол, при условие че държавата, към която принадлежат, е страна към въпросните договори. Във всеки случай те също са обвързани от обичайните правила за МХП, отнасящи се до немеждународните въоръжени конфликти.

Движенията за национално освобождаване

Националноосвободителните движения, които се борят срещу колониалното господство и чуждата окупация и срещу расистките режими при упражняването на правото на самоопределение, могат да прилагат Женевските конвенции и Първия Допълнителен протокол – т.е. МХП, отнасящо се до международните въоръжени конфликти, позовавайки се на едностранна декларация, адресирана до депозитаря – Федералния съвет на Швейцария.

Прилага ли се МХП за мирни операции, извършвани от или под егидата на Организацията на обединените нации?

Многонационалният характер на мирните операции и все по-трудните и сурови условия, в които техният персонал оперира, правят по-голяма вероятността многонационалните сили, провеждащи такива операции, да се включат в използването на сила. В такива ситуации въпросът за приложимостта на МХП става особено актуален.

Въпросът за приложимостта на МХП към многонационалните сили отдавна се пренебрегва. Често се твърди, че силите на Организацията на обединените нации не могат да бъдат страна

Във въоръжен конфликт и следователно не могат да бъдат обвързани от МХП. Освен това беше потвърдено, че многонационалните сили, които се ползват с международна легитимност, трябва да се считат за безпристрастни, обективни и неутрални, защото единственият им интерес във всеки въоръжен конфликт е възстановяването и запазването на международния мир и сигурност. Това мнение по въпроса обаче е в противоречие с дългогодишното разграничение между *ius ad bellum* и *ius in bello*. Както във всеки друг случай, приложимостта на МХП към многонационалните сили трябва да се определя единствено въз основа на фактите, независимо от международния мандат, даден на многонационалните сили от Съвета за сигурност.

МХП ще бъде приложимо за многонационалните сили, след като станат страна по въоръжен конфликт, било то международен, или немеждународен. Когато многонационални сили се борят срещу държавните въоръжени сили, приложимото право ще бъде МХП за международни въоръжени конфликти. Когато са срещу една или повече организирани недържавни въоръжени групи, приложимото право ще бъде МХП относно немеждународен въоръжен конфликт.

Мироопазващи и мироприлагащи операции

Мирните операции често се разделят на две категории: по поддържане на мира и по прилагане на мира.

Целта на **мироопазващите** операции е да се гарантира спазването на примирието и демаркационните линии и да се сключат споразумения за изтегляне на войските. През последните няколко години обхватът на мироопазващите операции беше разширен, за да включи и други задачи, като наблюдение на изборния процес, изпращане на хуманитарна помощ и предоставяне на помощ в процеса на национално помирение. Членовете на мироопазващите сили имат право да използват сила само за целите на самозащита. Такива операции се извършват със съгласието на заинтересованите страни.

Операциите за прилагане на мира, които попадат в глава VII от Устава на Организацията на обединените нации, се извършват от силите на ООН или от държави, групи държави или регионални организации по покана на съответната държава или с разрешение на Съвета за сигурност на ООН. На тези сили е възложена бойна мисия и им е разрешено да използват принудителни мерки за изпълнение на своя мандат. Не е необходимо съгласието на страните.

Разликата между тези два вида операции става по-малко ясна през последните години, тъй като мирните операции често изпълняват задачи, които са характерни както за поддържане на мира, така и за операции по прилагане на мира. В резултат на това по-често се използват по-общите термини „операции за поддържане на мира“ и „мирни операции“.

Характерът на мандата на мирната операция и нейното определяне – поддържане на мира или прилагане на мира – няма отношение към приложимостта на МХП, която се определя въз основа на фактите и на изпълнението на критериите за въоръжени конфликти, произтичащи от съответните разпоредби на МХП.

Задължението за спазване и гарантиране на спазването на МХП

Не само страните във въоръжен конфликт имат задължения, свързани с МХП. Всички държави и международната общност като цяло трябва да „спазват и гарантират спазването“ на МХП. Този фразеологизъм може да се намери в общия за четирите конвенции член 1, който гласи: *„Високодоговарящите се страни се задължават да спазват и да осигуряват спазването на тази Конвенция при всички обстоятелства“*. Задължението на страните в конфликта да спазват и гарантират зачитането, съществува и в обичайното МХП.

„Да се спазва“, означава, че страните по МХП договорите трябва да прилагат тези договори добросъвестно.

„Да се гарантира спазването“, има по-широко значение: държавите, които са страни по МХП договорите, независимо дали са въввлечени в конфликт, или не, и международната общност като цяло трябва да предприемат всички възможни стъпки, за да гарантират спазването на правилата от всички и в по-специално от страните в конфликт.

Кой има задължение за разпространение на нормите на Женевските конвенции и Допълнителните протоколи?

Държавите имат правно задължение да разпространяват знания относно Конвенциите и техните Допълнителни протоколи:

„Високото договарящите се страни се задължават да разпространяват във възможно най-голяма степен както в мирно време, така и по време на война текста на тази Конвенция в своите страни, и по-специално да включват изучаването ѝ във военните учебни програми и ако е възможно – в тези за цивилни лица, за да могат нейните принципи да станат известни на цялото население, и по-специално на воюващите сили, на санитарния и богослужебния персонал“ (членове 47 и 48 от Първата и Втората Женевска конвенция; виж също членове 127 и 144 от Третата и Четвъртата Женевска конвенция).

„Високото договарящите се страни се задължават да разпространяват във възможно най-голяма степен както в мирно време, така и по време на въоръжен конфликт Конвенциите и този Протокол в своите държави, и по-специално да включват усвояването им във военните учебни програми и да поощряват изучаването им от цивилното население, за да може тези международноправни инструменти да бъдат известни на въоръжените сили и на цивилното население“ (член 83 от Първия Допълнителен протокол).

9. КАКВА Е РАЗЛИКАТА МЕЖДУ МХП И ПРАВА НА ЧОВЕКА?

Правата на човека представляват набор от международни правила, установени с договор или обичай, въз основа на които хора и групи от хора могат да очакват и/или да поискат определени права, които трябва да бъдат спазвани и защитени от техните държави. Съдържанието на международните стандарти за правата на човека също включва множество принципи и насоки, които не са основани на договори („Soft Law“).

Основните договори за правата на човека са дадени по-долу:

а) Универсални инструменти

- Конвенция за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид (1948 г.)

- Конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (1965 г.)
- Международен пакт за граждански и политически права (1966 г.)
- Международен пакт за икономически, социални и културни права (1966 г.)
- Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените (1979 г.)
- Конвенция срещу изтезанията и други жестокости, нечовешки или унижителни действия или наказания (1984 г.)
- Конвенция за правата на детето (1989 г.)
- Международна конвенция за защита правата на всички работници мигранти и членове на техните семейства (1999 г.)
- Международна конвенция за защита на всички лица от насилствено изчезване (2006 г.)
- Конвенция за правата на хората с увреждания (2006 г.)

б) Регионални инструменти

- Европейска конвенция за правата на човека (1950 г.)
- Американска конвенция за правата на човека (1969 г.)
- Африканската харта за правата на човека и народите (1981 г.)

Тези договори се мониторира от органи по правата на човека, като Комитета за правата на човека към Международния пакт за граждански и политически права и Европейския съд за правата на човека към Европейската конвенция за правата на човека.

Въпреки че МХП и законодателството в областта на правата на човека са се развили поотделно, някои актове относно правата на човека включват разпоредби, които идват от МХП.

Международното хуманитарно право и международното право за правата на човека са допълващи се компоненти на международното право, които имат една и съща цел. Както МХП, така и правата на човека се стремят да защитават живота, здравето и достойнството на хората, макар и от различни ъгли, поради което въпреки различия във формулирането същността на някои от правилата е сходна. Например както МХП, така и правата на човека забраняват изтезанията или жестокото третиране, предписват основни права за подсъдимите лица в наказателен процес, забраняват дискриминацията, съдържат разпоредби за защита на жените и децата и регулират аспекти на правото на храна и здраве. Има обаче важни разлики между тях: техния произход, обхвата на тяхното приложение, органите, които ги прилагат, и т.н.

Произход

МХП, чийто произход е древен, е кодифицирано през втората половина на XIX век под влияние на Анри Дюнан, основател на Международния комитет на Червения кръст. Правата на човека са „по-младо законодателство“ – произхождат от някои национални декларации за правата на човека, повлияни от идеите на Просвещението (като Декларацията за независимостта на САЩ от 1776 г. и Френската декларация за правата на човека и на гражданина от 1789 г.). Едва след Втората световна война правата на човека се появиха под егидата на Организацията на обединените нации като клон на международното право. Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г. за първи път регламентира правата на човека на международно ниво в необвързваща резолюция на Общото събрание на ООН. Едва през 1966 г. тази Декларация е транспонирана в универсални договори за правата на човека: Международния пакт за граждански и политически права и Международния пакт за икономически, социални и културни права.

Времеви обхват на приложение

Докато МХП се прилага изключително във въоръжен конфликт, правата на човека се прилагат по принцип по всяко време, т.е. в мирно време и по време на въоръжен конфликт. Въпреки това за разлика от МХП някои актове относно правата на човека позволяват правителствата да дерогират определени задължения по време на извънредни ситуации, които застрашават живота на нацията. Дерогацията обаче трябва да е необходима и пропорционална на кризата, не трябва да се въвежда на дискриминационна основа и не трябва да противоречи на други норми на международното право – включително разпоредби на МХП. Определени права на човека никога не могат да бъдат дерогирани: сред тях правото на живот, забраната за изтезания или жестоко, нечовешко или унизително отношение или наказание, забраната на робството и забраната за обратно действие на наказателни закони.

Обхват по отношение на лицата

МХП има за цел да защити лица, които не участват или вече не участват пряко във въоръжени конфликти. То защита гражданите и бойците, като ранени, болни и корабкрушенци или военнопленници. Правата на човека, разработени предимно за мирно време, се прилагат за всички лица под юрисдикцията на определена държава. За разлика от МХП, не се прави разграничение между бойци и граждански, нито се предвижда категория „защитени лица“.

Субекти, обвързани от МХП и правата на човека

МХП обвързва всички страни във въоръжен конфликт и по този начин установява равенство на правата и задълженията между държавата и недържавната страна в полза на всички, които могат да бъдат засегнати от тяхното поведение (по същество – „хоризонтални“ отношения).

Правата на човека изрично уреждат отношенията между държава и лица, които са на нейната територия и/или са под нейната юрисдикция (по същество – „вертикална“ връзка), като определя задълженията на държавите по отношение на всяко отделно лице. Така правата на човека обвързват само държавите, което се доказва от факта, че договорите за правата на човека и други източници на стандарти за правата на човека не създават правни задължения за недържавните въоръжени групировки. Причината за това е, че повечето групировки от този вид не са в състояние да покрият пълния набор от изискуеми условия – за разлика от правителствата те не могат да изпълняват функциите, върху които се основава прилагането на нормите за правата на човека.

Материален обхват на приложение

МХП и правата на човека споделят общи същностни правила (като забраната на изтезанията), но съдържат и много различаващи се разпоредби. МХП се занимава с много въпроси, които са извън обхвата на правата на човека, като статута на „бойци“ и „военнопленници“, защитата на емблемите на Червения кръст и Червения полумесец и законността на конкретни видове оръжие. По същия начин правата на човека са посветени на аспекти от живота, които не са регулирани от МХП, като свободата на печата, правото на събрания, гласуване, стачка и други въпроси.

Освен това има области, които се регулират както от МХП, така и от правата на човека, но по различни – и понякога противоречиви – начини. Това важи особено за използването на сила и при задържането.

По отношение на използването на сила правилата на МХП относно провеждането на военни действия признават, че използването на смъртоносна сила е присъщо на воденето на война. Това е така, защото крайната цел на военните операции е да се надделее над въоръжените сили на противника. По този начин е разрешено на страните във въоръжен конфликт или поне не им е законово забранено да атакуват вражеските военни цели, включително вражеския персонал.

Нападението, насочено срещу тези цели, не е забранено от МХП, независимо от това дали е причинено от държава, или от недържавна страна във въоръжен конфликт. Актовете за насилие срещу цивилни и цивилни обекти – както и безразборните нападения – за разлика от тях са незаконни, тъй като една от основните цели на МХП е да пощади цивилните и гражданските обекти от последствията на военните действия, и съгласно МХП трябва да се вземат предпазни мерки, за да се сведат до минимум загубите от граждански произход.

Правата на човека от своя страна са замислени да защитават лицата от злоупотреба, извършена от държавата; не регламентират провеждането на военни действия между страните в конфликт, а начина, по който може да се използва сила в правоприлагането. Правоприлагането се основава на подход „залавяне, а не убиване“: използването на сила трябва да е последната мярка за защита на живота, когато други средства са неефективни или не осигуряват постигане на планирания резултат; употребата на сила трябва да бъде строго пропорционална на легитимната цел (напр. предотвратяване на престъпността, извършване или подпомагане на законния арест на нарушители или заподозрени престъпници и поддържане на обществения ред и сигурност).

По отношение на задържането както МХП, така и правата на човека предвиждат правила за хуманното отношение към задържаните, за условията на задържане и за правото на справедлив съдебен процес, но разликите помежду им се проявяват, когато става дума за процесуалните гаранции при задържане, например наказателно задържане на лице въз основа на сериозността на заплахата, която представляват неговите действия за сигурността на задържащия орган. Интернирането не е забранено по време на въоръжен конфликт и като цяло не се изисква съдебен контрол за законосъобразността на задържането. Извън въоръжен конфликт, некриминално (т.е. административното) задържане е изключително необичайно. В по-голямата част от случаите хората са лишени от свобода, защото се подозират в извършването на престъпно деяние.

Международният пакт за граждански и политически права гарантира правото на свобода на личността и предвижда, че всяко лице, което е било задържано по каквато и да е причина, има право на съдебен контрол върху законността на задържането му. Тази област на правата на човека се основава на предположението, че съдилищата функционират, съдебната система е в състояние да поеме случаите на всички лица, арестувани във всеки даден момент, независимо от техния брой, че е налице юрист, че служителите на реда имат capacitatea да изпълняват задачите си и др. По време на въоръжен конфликт обаче обстоятелствата са много различни и това е отразено в разпоредбите на МХП. Взаимодействието на МХП и правилата за правата на човека, уреждащи използването на сила и процедурни гаранции за интерниране, поне при международни въоръжени конфликти трябва да бъде разрешено чрез позоваване на *lex specialis*, тоест разпоредбите на МХП, специално разработени за справяне с тези две области.

Взаимодействие между МХП и правата на човека

Взаимодействието на МХП и правата на човека остава обект на голямо правно внимание особено поради последиците от него и провеждането на военни операции.

В своето първо изявление относно прилагането на правата на човека в ситуации на въоръжен конфликт, в становище от 1996 г. относно законността на заплахата или използването на ядрено оръжие, Международният съд на ООН отбелязва, че защитата, осигурена от Международния пакт за граждански и политически права, не прекъсва във времена на война и по принцип правилото да не се отнема произволно човешки живот, се прилага и във военни действия. Съдът добавя, че това, което представлява произволно лишаване от живот, трябва да бъде определено от приложимия *lex specialis*, а именно приложимия закон във въоръжен конфликт, който е предназначен да регулира провеждането на военни действия.

Това твърдение обикновено се тълкува като уреждане на въпроса за взаимодействието на МХП и правата на човека и внушава, че правата на човека, които се считат за приложими по всяко време, представляват *lex generalis*, докато МХП, чието прилагане се предизвиква от появата на въоръжен конфликт, представлява *lex specialis*.

Въпреки че, общо казано, тези два клона на международното право са взаимно допълващи се, понятието за взаимно допълване не може да разреши сложните правни въпроси на взаимодействието, които понякога възникват.

10. КАКВО ПРЕДВИЖДА МХП ЗА ЛИШАВАНЕТО ОТ СВОБОДА?

МХП защитава всички онези, които не участват или вече не вземат пряко участие във въоръжения конфликт. В допълнение към основната защита, дадена на лицата hors de combat, МХП предвижда и една особена защита за лицата, лишени от свобода. Тези разпоредби варират според вида на въпросния въоръжен конфликт и статуса на задържаното лице.

Военнопленници в международните въоръжени конфликти

Военнопленниците са бойци, които са били заловени. Интернирането им не е вид наказание, а средство за предотвратяване на по-нататъшното им участие в конфликта. Те трябва да бъдат освободени и върнати в родината си (репатрирани) без никакво забавяне след прекратяването на активните военни действия. Задържащата страна може да започне наказателно преследване срещу тях и да ги задържи за военни престъпления, които те може да са извършили, или за други нарушения на МХП, но не и заради самия факт, че са взели пряко участие във военните действия.

Военнопленниците трябва да се третират хуманно при всякакви обстоятелства. МХП ги защитава от всякакъв акт на насилие, както и от заплашване и обиди. Те имат право техният живот, достойнство, лични и политически права, религия и други убеждения да бъдат зачитани. МХП също така определя подробно минималните условия на задържане, обхваща въпроси, свързани с настаняването, храната, облеклото, хигиената и медицинските грижи. В допълнение – военнопленниците имат право да контактуват със семействата си.

Задържани цивилни лица в международните въоръжени конфликти

Страна в конфликта може да задържи цивилни лица, ако това е оправдано от основателни причини за сигурност. Интернирането е мярка за сигурност и не може да се използва като вид наказание. Това означава, че интернираният трябва да бъде освободен веднага щом причината, която е наложила задържането му, престане да съществува.

По отношение на процедурните гаранции цивилният интерниран трябва да бъде запознат с причината за интернирането му и трябва да има възможност за преразглеждане на решението възможно най-скоро от подходящо съдилище или от административен съвет, като в случай че решението остане същото, има право на преразглеждане най-малко два пъти годишно.

Условията на третиране и задържане за цивилните интернирани са подобни на тези за военнопленниците. Те трябва да се третират хуманно при всякакви обстоятелства. МХП ги защитава от всякакъв акт на насилие, както и от заплашване и обиди. Те имат право техният живот, достойнство, лични и политически права, религия и други убеждения да бъдат зачитани. МХП също така определя подробно минималните условия на задържане, обхваща въпроси, свързани с настаняването, храната, облеклото, хигиената и медицинските грижи.

Лица, лишени от свобода в немеждународни въоръжени конфликти

Общият за четирите Женевски конвенции член 3 предвижда, че задържаните лица в контекста на въоръжен конфликт, който не е с международен характер, трябва да се третираят хуманно при всякакви обстоятелства, без никакво неблагоприятно разграничение. Също така предвижда правото на справедливи съдебни процеси, предоставящи всички основни съдебни гаранции.

Член 3 се допълва от членове 4, 5 и 6 от Втория Допълнителен протокол. Тези разпоредби съдържат:

- 1) Основни гаранции (например забрана за посегателства върху живота, здравето, физическото и психическото благосъстояние на лицата);
- 2) Особена защита за лицата, чиято свобода е била ограничена, независимо дали са били интернирани, или задържани по причини, свързани с въоръжения конфликт (например жените трябва да бъдат държани в отделни жилищни помещения от тези на мъжете и да са под непосредствено наблюдение от жени, а не от мъже);
- 3) Защита на лицата, подложени на наказателно преследване и изтърпяващи наказание за престъпления, свързани с въоръжения конфликт.

Важно е да се припомни, че тези разпоредби по същия начин като член 3 са еднакво обвързващи както за държавите, така и за организираниите недържавни въоръжени групировки. Също като член 3, така и Вторият Допълнителен протокол не предоставя специален статус на членовете на въоръжените сили или на въоръжени групи, които са попаднали във вражески ръце. При немеждународните въоръжени конфликти не съществува статус на „военнопленник“. Ето защо разпоредбите, установяващи минимални гаранции за лишените от свобода лица, са толкова важни.

Защитата, предоставена на лишените от свобода лица, при немеждународните въоръжени конфликти е по-малко подробна и ясна, отколкото при международните въоръжени конфликти. Например правилата за материалните условия на задържане по време на немеждународен въоръжен конфликт не са подробно описани, а процесуалните гаранции за интернираните също липсват. Поради тази причина защитата на лицата, лишени от свобода, при немеждународните въоръжени конфликти е идентифицирана от Международния комитет на Червения кръст като област, в която законът трябва да бъде подобрен.

Двете основни форми на дългосрочно задържане при въоръжените конфликти са интерниране, т.е. административно задържане от съображения за сигурност, и задържане за целите на наказателното производство.

- Интерниране е терминът, използван в МХП за означаване на задържането на някого, за когото се смята, че представлява сериозна заплаха за сигурността на задържащата власт, без намерение за повдигане на наказателно обвинение срещу това лице.
- Задържане за целите на наказателното производство е лишаването от свобода, на което може да бъде подложено заподозряно лице, с продължителност до окончателната присъда или до оправдаването му чрез оправдателна присъда.

Вземане на заложници

Вземане на заложници – залавянето или задържането на лице (заложник), съчетани със заплахи за убийство, нараняване или продължаване на задържането на заложника, за да се принуди трета страна да извърши или да се въздържа от извършване на каквото и да е действие като изрично или косвено условие за освобождаването на заложника, е забранено.

11. КОИ СА ОСНОВНИТЕ ПРАВИЛА НА МХП ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА ВОЕННИТЕ ДЕЙСТВИЯ?

Има три основни правила, които регулират начина, по който страна във въоръжен конфликт може да извърши военни операции, т.е. воденето на военни действия. Това са правилата за разграничаване, пропорционалност и предпазни мерки. Те имат за цел да защитят цивилните от ефекта на военните действия. В допълнение към тези правила съществува забраната да се причиняват излишни наранявания или ненужно страдание, която защитава комбатантите и други легитимни цели. Тези правила са по-специално кодифицирани в Първия допълнителен протокол. Те съществуват и като обичай в международното хуманитарно право както за международните, така и за немеждународните въоръжени конфликти.

Разграничаване на военни и цивилни цели

Основното правило за разграничаване изисква страните във въоръжен конфликт да правят разлика по всяко време между цивилни лица и граждански обекти – от една страна, и бойци и военни цели – от друга. Страна във въоръжен конфликт може да насочи атака само срещу бойци или военни обекти. Нито цивилното население, нито отделни цивилни могат да бъдат нападнати освен в случай, когато взимат пряко участие във въоръжените действия (и само по това време). Нападенията трябва да бъдат строго ограничени до военни цели и не могат да бъдат насочени към граждански обекти. Като се говори за цели, военните обекти са ограничени до такива, които по природа, местоположение, предназначение или употреба дават ефективен принос във военните действия и чието унищожаване, овладяване или неутрализация при обстоятелствата към момента осигуряват значително военно преимущество. Когато цивилните обекти се ползват за военни цели (например цивилен влак, който се използва за превоз на оръжия и бойци), те могат да бъдат считани за военни обекти.

Забраната на безразборното нападение се извежда от принципа за разграничаване.

Безразборните нападения са такива, които:

- не са насочени към конкретна военна цел (например войник, стрелящ във всички посоки, без да цели конкретен военен обект, като по този начин застрашава цивилните);
- използват метод или средства за водене на война, които не могат да бъдат насочени към конкретна военна цел (например ракети с голям обсег на действие, които не могат да бъдат насочени точно към целите);
- използват метод или средства за водене на война, чийто ефект не може да бъде ограничен (например: 10-тонна бомба, използвана да се унищожи една-единствена сграда).

Пропорционалност

Нападенията, насочени срещу бойци или Военни обекти, трябва да бъдат в съответствие с правилото за пропорционалност. Това означава, че е забранено да се извърши нападение, което може да причини случайна загуба на живота на цивилни, нараняване или щети върху цивилните обекти, които биха били прекомерни в сравнение с очакваното конкретно Военно предимство. С други думи, Военен обект може да бъде атакуван само след оценка, водеща до заключението, че гражданските загуби не се очаква да надвишат предвиденото Военно предимство.

Предпазни мерки

При провеждане на Военни операции Всяка страна във въоръжен конфликт трябва да полага постоянни грижи за запазването на цивилните и на цивилни обекти. Страната, която извършва нападение, трябва да направи всичко възможно, за да се потвърди дали целите са Военни обекти. Тя трябва да избере средства и методи, които да избягват или поне да свежат до минимум случайната вреда за цивилните и тяхната собственост. Трябва да се въздържа от нападение, когато е ясно, че причинените загуби или вреди биха били прекомерни във връзка с очакваното конкретно и пряко Военно предимство. Също така трябва да бъде направено ефективно предупреждение за нападения, които могат да засегнат цивилното население, освен ако обстоятелствата не го позволяват. Необходимо е да се вземат и предпазни мерки срещу ефектите от атаките. Например Военните обекти не трябва, доколкото това е възможно, да бъдат разположени в близост до цивилното население и цивилните обекти, както и следва да се вземат и всички други необходими предпазни мерки.

Забрана за причиняване на излишни наранявания или ненужни страдания

Използването на оръжия, снаряжи, методи и средства за военни действия, които по своята природа причиняват излишни наранявания или ненужни страдания, е забранено. Тазу забрана се отнася конкретно за комбатантите: тя гласи, че оръжията от определени видове са забранени, тъй като вредят на бойците по неприемливи начини. Въпреки че забраната е общоприета, има разногласия относно правилния начин за определяне на това дали оръжието причинява излишна вреда, или ненужно страдание. Международният съд на ООН определя ненужното страдание като *„вред, по-голяма от неизбежната за постигане на законни военни цели“*. Например забраната за насочване на лазерно оръжие към очите на войниците, както е формулирана в Четвъртия протокол към Конвенцията за конвенционалните оръжия, е продиктувана от убеждението, че умишленото причиняване на трайна слепота по този начин представлява нанасяне на излишно нараняване или ненужно страдание.

Пряко участие във военни действия

Гражданите са защитени от нападения, освен ако (и за времето, в което) те пряко участват във въоръжени действия. Насоките на МКЧК, публикувани през 2009 г., гласят, че гражданите се считат за пряко участващи във военни действия, когато извършват конкретни деяния, част от провеждането на военни действия между страните във въоръжен конфликт.

Нещо повече, подготвителните мерки за извършването на конкретен акт, който представлява пряко участие във военни действия, както и разгръщането и връщането от мястото на неговото изпълнение, са включени в концепцията за пряко участие във военни действия.

12. КАК МХП РЕГУЛИРА СРЕДСТВАТА И МЕТОДИТЕ ЗА ВОДЕНЕ НА ВОЕННИ ДЕЙСТВИЯ?

Правото на страните в един въоръжен конфликт да избират средства или методи за водене на война, е ограничено. МХП забранява използването на средства и методи за водене на война, които са безразборни или причиняват излишни наранявания или ненужни страдания. От тези принципи са изведени специфични ограничения и забрани по отношение на средствата за водене на война (оръжия) и забрани срещу методите за водене на война.

Средства за водене на война

Използването на конкретно оръжие във въоръжен конфликт може да бъде напълно забранено, а самото оръжие да се счита за незаконно (например противопехотни мини, касетъчни боеприпаси, химическо оръжие). В други случаи използването може да бъде ограничено в определени ситуации (например забраната да се използва запалително оръжие чрез въздушна атака срещу военен обект, разположен в гъстонаселен от цивилни лица район).

Противопехотни мини

Съгласно с Конвенцията за забрана на използването, складирането, производството и пренасянето на противопехотни мини и тяхното унищожаване (1997 г.) държавите не трябва при никакви обстоятелства да използват, разработват, произвеждат, складираят или пренасят противопехотни мини или да помагат на някой друг да го направи. Те трябва също така да унищожат всички налични запаси от противопехотни мини и в рамките на определен период от време да прочистят терена, където са поставени тези устройства.

Касетъчни боеприпаси

Конвенцията за касетъчните боеприпаси (2008 г.) забранява използването, производството, складирането и пренасянето на касетъчни боеприпаси (бомба, снаряд или ракета, която освобождава голям брой малки експлозиви). В допълнение към тези забрани държавите, притежаващи касетъчни боеприпаси, са длъжни да унищожат запасите си от тези оръжия и да прочистят терена, замърсен с останки от касетъчни боеприпаси (невзривени касетъчни боеприпаси и експлозиви от минал конфликт). Също така се предвиждат и особени задължения за предоставяне на помощ на пострадалите от касетъчни боеприпаси.

Други конвенционални оръжия

Конвенцията за забрана или ограничаване на използването на някои конвенционални оръжия, които нанасят прекомерни увреждания или имат неизбирателно въздействие (1980 г.), също съдържа забрани и ограничения за отделни видове оръжия:

- Протокол I забранява използването на всяко оръжие, чийто основен ефект е да нанесе поражения чрез неоткриваеми с рентгенови лъчи фрагменти;
- Протокол II забранява или ограничава използването на мини (както противопехотни, така и противотанкови), скрити бомби и други подобни устройства. Този протокол е изменен през 1996 г. с добавянето на нови разпоредби;
- Протокол III регулира използването на запалителни оръжия или оръжия, които са предназначени основно за подпалване на обекти или за изгаряне на хора чрез действието на пламък или топлина, като напалмови бомби и огнехвъргачки;
- Протокол IV забранява използването и трансфера на лазерни оръжия, специално проектирани да причинят трайна слепота;
- Протокол V изисква страните в конфликта да предприемат мерки за намаляване на опасностите, създадени от невзривени боеприпаси и взривни остатъци след провеждане на бойни действия.

Първоначално Конвенцията и нейните протоколи се прилагат само при международни въоръжени конфликти (с изключение на Протокол II, изменен през 1996 г.), но изменението на член 1 от Конвенцията от 21 декември 2001 г. разширява прилагането на тези спогодби и за немеждународен въоръжен конфликт.

Химически и биологични оръжия

Международната общност забранява използването на химически и биологични оръжия след Първата световна война (с Протокола от 1925 г. за забрана на използването на задушаваци, отровни или други газове и на бактериологични методи за водене на война). Тази забрана е подсилена през 1972 г. (с Конвенцията за биологичните оръжия) и 1993 г. (с Конвенцията за химическите оръжия), като забранява освен използването им и разработването, складирането и трансферите на тези оръжия и изисква запасите да бъдат унищожени.

Ядрени оръжия

Използването на ядрени оръжия не е напълно и универсално забранено. Договорът за неразпространение на ядреното оръжие от 1968 г. цели преди всичко да предотврати разпространяването на ядрени оръжия и да постигне целта на ядреното разоръжаване. Въпреки това през 1996 г. Международният съд на ООН в свое становище потвърждава, че МХП се прилага за ядрени оръжия, по-специално принципът на разграничаване в МХП и забраната за причиняване на ненужни страдания. Прилагайки тези и свързани с тях правила към ядрените оръжия, Международният съд стига до заключението, че *„запахата или използването на ядрени оръжия като цяло противоречат на правилата на международното право, приложими при въоръжени конфликти.“* Съдът обаче не успява да реши дали дори при крайно обстоятелство на заплахата за оцеляването на държавата използването на ядрени оръжия ще бъде законно.

През 2011 г. Съветът на делегатите на Международното движение на Червения кръст и Червения полумесец (състоящ се от МКЧК, Международната федерация на дружествата на Червения кръст и Червения полумесец и всички национални дружества на Червения кръст и Червения полумесец) приема основна резолюция – *„Сътрудничество за премахване на ядрените оръжия“*,

която очертава позицията по отношение на ядрените оръжия. В резолюцията се посочва, че Съветът не намира случаи, в които употребата на ядрени оръжия може да бъде съвместима с правилата на МХП, по-специално правилата за разграничаване, предпазни мерки и пропорционалност. Също така тя призовава всички държави да гарантират, че ядрените оръжия никога повече няма да бъдат използвани, и да проведат с неотложност и решителност преговори за забрана и отстраняване на ядрените оръжия чрез обвързващо международно споразумение.

Гаранция за съвместимост на новите оръжия с МХП

МХП също се стреми да регулира развитието на оръжейните технологии и придобиването на нови оръжия от държавите. Член 36 от Първия Допълнителен протокол изисква всяка държава – страна по споразумението, да гарантира, че използването на всяко ново оръжие, средства или метод за водене на война, които изучава, разработва, придобива или приема, ще съответства с правилата на международното право, които са задължителни за тази държава. Оценките, извършени за тази цел, ще допринесат за сигурността, че въоръжените сили на държавата могат да водят военни действия в съответствие с международните задължения на тази държава.

Методи за водене на война

Редица методи за водене на война са изрично забранени съгласно с международните споразумения и обичайното МХП. Няколко примера са дадени по-долу.

Отказ от помилване. Нареждането да няма оцелели, да се заплашва противникът с това или да се водят военни действия на такава основа, е забранено. Силите на противника трябва да получат възможност да се предадат и да бъдат взети в плен. Ранените войници трябва да бъдат уважавани и защитени.

Грабеж. Насилственото завземане на частна собственост от нахлуваща или завладяваща армия е забранено.

Насилствен глас. Подлагането на глас на цивилното население като метод за водене на война е забранено. Нападането, унищожаването, отстраняването на незаменими обекти, необходими за оцеляването на цивилното население, също са забранени.

Вероломство. Убиването, нараняването или залавянето на противник чрез прибягване до вероломство са забранени. Член 37 от Допълнителен протокол I определя вероломството като „действията, насочени към спечелване на доверие на противник, за да бъде подведен той да повярва, че има право да получи закрила или е задължен да предостави закрила съгласно с нормите на международното право, приложими при въоръжен конфликт, с намерението това доверие да бъде предадено“. Примери за вероломни действия са:

- симулиране на намерение за започване на преговори под флаг на примирие или симулиране на предаване;
- симулиране на неспособност поради нараняване или заболяване;
- симулиране на притежаването на статут на цивилно лице или на некомбатант;
- симулиране на притежаването на защитен статут чрез използване на знаци, емблеми или униформи на Организацията на обединените нации или на неутрални или други държави, които не са страни в конфликта.

Военните хитрости, т.е. действия, предназначени да объркат врага, които обаче не нарушават международното право и които съблюдават забраната за вероломство, не са забранени. Това включва например използването на камуфлаж, примамки, измислени операции и дезинформация.

13. КОИ ПРАВИЛА НА МХП УРЕЖДАТ УПОТРЕБАТА И ЗАЩИТАТА НА ЕМБЛЕМАТА?

Емблемите червен кръст, червен полумесец и червен кристал са международно признати символи и са видимият израз на неутралната и безпристрастна помощ и защита, на които ранените и болните във въоръжен конфликт имат право по силата на МХП.

Тези емблеми имат две различни функции.

Първо, те служат като визуален признак на защитата, предоставена по време на въоръжен конфликт, на медицинския персонал и транспортни средства на въоръжените сили, както и на религиозния персонал (защитна употреба).

Второ, емблемите показват, че лице или обект са свързани с Международното движение на Червения кръст и Червения полумесец (отличителна/индикативна употреба).

Използване като защитно средство

Емблемата е предназначена преди всичко да се използва от медицинските служби на въоръжените сили на земята, в морето и във въздуха като защитно средство. В допълнение – с изричното разрешение на съответните държавни органи и под техен контрол граждански медицински персонал, болници и други цивилни медицински звена и транспорт, предназначени за лечение и грижи за ранените, болните и корабкрушенците по време на въоръжен конфликт, може също да използват защитната емблема. Тъй като емблемата представлява защитата, дължима на определени лица и обекти по време на въоръжен конфликт, тя трябва да бъде колкото е възможно по-голяма, така че да е видима дори от големи разстояния. Емблемата сама по себе си не предоставя защитата. Това е просто видимият знак на защитата, предоставена от Женевските конвенции и техните Допълнителни протоколи.

Използване като отличително/индикативно средство

Емблемата се използва също и за отличителни цели по време на война или в мирно време, за да покаже, че лице или обект са свързани с Международното движение на Червения кръст и Червения полумесец или с един от неговите компоненти. В този случай емблемата трябва да е с малки размери, за да се избегне объркване на индикативна и защитна употреба.

Международния комитет на Червения кръст и Международната федерация на дружествата на Червения кръст и Червения полумесец имат право по всяко време да използват емблемата както за защитни, така и за отличителни/индикативни цели.

Злоупотреба с емблемата

Всяка употреба на емблемата по време на въоръжен конфликт или в мирно време, която не е изрично разрешена от МХП, представлява злоупотреба и е забранена.

Има три основни форми на злоупотреба:

- имитация, означаваща използването на знак, който по своята форма и/или цвят може да причини объркване с една от разпознаваемите емблеми;
- узурпиране (присвояване), или използването на емблемата от лице или организация, които нямат право на това (търговски предприятия, лечебни заведения или аптеки, неправителствени организации или физически лица и др.). Узурпацията включва също и неправилна употреба в разрез с правилата на МХП дори и от страна на лицата, упълномощени да я използват;
- вероломство, или използването на емблемата, за да се симулира защитен статут с цел убиване, нараняване или залавяне на противник. Вероломното използване на емблемата в ситуации на международен въоръжен конфликт е военно престъпление.

Злоупотребата с емблемата по време на война или в мирно време може да застраши цялата система за защита, създадена от МХП, защото воюващите страни могат да загубят доверие в защитната функция на емблемата. Чрез погронването на обществената значимост на емблемата злоупотребата с нея може също така да попречи на хуманитарния достъп на Международното движение на Червения кръст и

Червения полумесец до лица и общности, засегнати от хуманитарни кризи, и да намали способността му да предоставя услуги за помощ и защита.

МХП уточнява, че държавите трябва да предприемат мерки за предотвратяване и наказване на злоупотреба с емблемата по време на война и в мирно време и да приемат законодателство за използването и защитата на емблемата, като предвиждат адекватни санкции и глоби в случай на злоупотреба.

Отличителните емблеми, признати от МХП, нямат никакво религиозно, етническо, расово или политическо значение или асоциация.

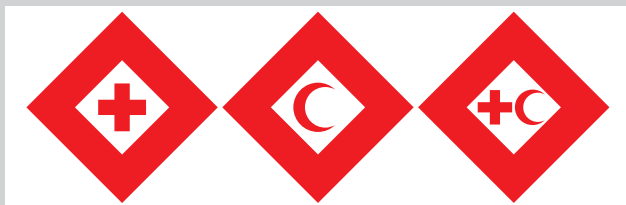
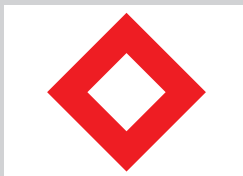
ЕМБЛЕМИТЕ

Женевските конвенции предвиждат три емблеми – червен кръст, червен полумесец, червени лъв и слънце, последната от които вече не се използва:

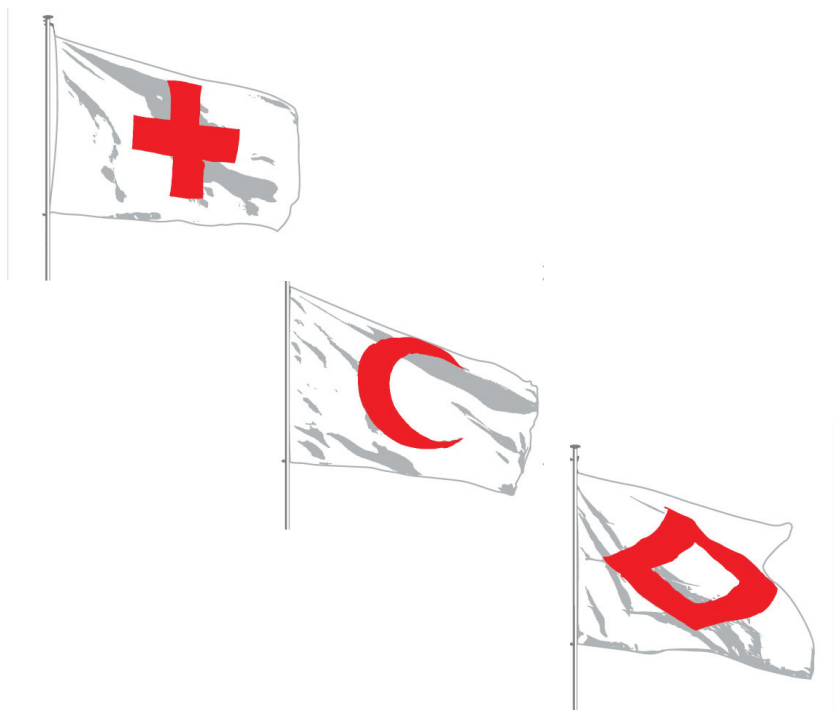
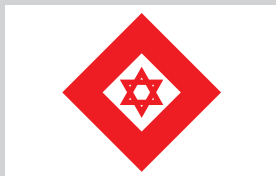
През 2005 г. Третият Допълнителен протокол признава една допълнителна отличителна емблема: червения кристал. Емблемата с червен кристал е предназначена за използване при същите условия да служи за същите цели като емблемите, определени в Женевските конвенции. Тя предоставя алтернатива за държави, които не желаят да използват нито червения кръст, нито червения полумесец.

Националните дружества на онези държави, които решат да използват червения кристал, могат да включват една или повече от вече съществуващите емблеми в него за индикативни цели. Основните опции са три: да включат в емблемата на червения кристал червения кръст или червения полумесец или червения кръст и червения полумесец един до друг:

Третият Допълнителен протокол също така позволява на националните дружества на онези държави, които решат да използват червения кристал, да включат в кристала друга емблема или знак, които отговарят на две условия. Първо, другата емблема или знак трябва вече да бъдат в употреба. Второ, те трябва да са били предмет на комуникация между Депозитаря (Федералния съвет на Швейцария) до другите високостоговарящи се страни (другите държави – страни по Женевските конвенции) и до МКЧК преди приемането на Третия Допълнителен протокол.

Понастоящем единствената друга емблема, която отговаря на тези две условия, е червеният Давидов щит, който е използван от 30-те години на миналия век в Израелското национално дружество в Израел (Magen David Adom).

14. КОИ ОБЕКТИ СА ПОД СПЕЦИАЛНАТА ЗАКРИЛА НА МЕЖДУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО?

Цивилните обекти са защитени от нападение съгласно с общите разпоредби на МХП. На някои обекти е предоставена специална закрила по силата на МХП поради тяхното особено значение или за защитата на пострадалите по време на военни конфликти, за цивилното население или човечеството като цяло, или поради особената им уязвимост към унищожаване и увреждане вследствие на въоръжен конфликт.

Медицински звена и медицински превоз

Терминът „медицински звена“ се отнася до заведения и други звена – военни или граждански, стационарни или мобилни, постоянни или временно установени, за медицински цели.

Например в обсега на термина се включват болници и други подобни заведения, центрове за кръвопреливане, центрове за превантивна медицина и институти, медицински депа, медицински и фармацевтични магазини към такива звена.

Терминът „медицински превоз“ се отнася до всякакви военни или граждански транспортни средства, постоянни или временни, предназначени изключително за медицински превоз, под контрола на компетентен орган на страна в конфликта. В това число се включват транспортни средства по суша, вода или въздух, като линейки, болнични кораби и медицински самолети.

Специфичната защита на медицинските звена и медицинския превоз по силата на МХП представлява субсидиарна форма на защита, която гарантира ранените и болните да получават медицински грижи. Тази защита е предвидена още в Женевската конвенция от 1864 г. и може да се открие и в Хагските регламенти от 1899 и 1907 г. Тя е допълнително разработена в Първата и Четвъртата Женевска конвенция за военномедицинските части и транспорт, граждански болници и някои средства за медицински транспорт. През 1977 г. тази защита е разширена, за да обхване по-специално цивилни медицински отделения и превози при всякакви обстоятелства. Защитата на медицинските звена и транспортирането при вътрешни въоръжени конфликти се извлича от общия член 3, който изисква ранените и болните да бъдат събирани и обгрижвани. Тази защита е изрично посочена във Втория Допълнителен протокол. В момента държавната практика е установила задължението за зачитане и защита на всички медицински звена, също и на медицинския превоз – без значение дали са цивилни, или военни, като норма на международното обичайно право, приложимо в международни и немеждународни въоръжени конфликти.

В задължението да се зачитат и защитават медицинските звена и медицинския превоз, които са изключително предназначени само за медицински цели при всякакви обстоятелства, следва да се има предвид следното:

- Зачитане означава най-вече, че медицинските звена и транспортирането не могат да бъдат атакувани и че функционирането им не може да бъде възпрепятствано.

- Защитата означава, че медицинските звена и превозът трябва да бъдат активно подпомагани при тяхното функциониране, както и да бъдат защитавани от нападения или неправомерна намеса от трети страни. По-специално медицинските звена трябва, доколкото е възможно, да не са разположени в близост до военните цели. Освен това медицинските звена и транспортирането не могат при никакви обстоятелства да се използват за защита на военните цели от нападение.

Ако медицинските звена и транспортните средства се използват за извършване на действия извън тяхната хуманитарна функция, действия в ущърб на противника, то те ще загубят защитата си и могат да бъдат обект на атаки. Въпреки това, преди да бъдат атакуват, трябва да се отправя предупреждение, даващо разумен срок, като атаката може да бъде разрешена само ако предупреждението не е било взето предвид. Действия в ущърб на противника могат да включват например използването на медицинските части за подслон на ранени бойци или за съхраняване на оръжие или боеприпаси, военни наблюдателни пунктове и други. Дори и в тези случаи правилата за пропорционалност и предвидените предпазни мерки трябва да се спазват в полза на ранените и болните или медицинския персонал, намиращи се вътре в самото медицинско звено или в транспорта.

И накрая – оторизираните медицински звена имат право да използват отличителните емблеми. Трябва да се отбележи, че медицинските звена и транспортирането трябва да бъдат специално зачитани и защитени – независимо дали имат, или не отличителна емблема. Самото показване на емблемата улеснява нейното идентифициране.

Културни ценности

Най-общо културните ценности са под защита като цивилни обекти. Освен това трябва да се подходи със специално внимание, за да се избегнат евентуални щети по културните ценности, тъй като те са сред най-ценните цивилни обек-

ти; необходимостта от подобна предпазливост добива още по-голяма важност, когато въпросните културни ценности са жизненоважен аспект от наследството на засегнатите хора.

Терминът „културна ценност“ се отнася до всякакво движимо или недвижимо имущество, посветено на религията, изкуството, науката, образованието или благотворителни цели, или до други исторически паметници. Обекти от голямо значение за културното наследство на всеки народ са например архитектурни или исторически паметници, археологически обекти, произведения на изкуството, книги или всяка сграда, чиято основна и ефективна цел е да съхранява културни ценности. Всички тези обекти могат да бъдат разпознати по емблемата на синьо-белия щит.

Правното основание за осигуряване на специална защита на културните ценности се намира в Хагските регламенти от 1907 г., Хагската конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт от 1954 г. и нейните протоколи, също и в Допълнителните протоколи от 1977 г. Задължението за зачитане и защита на културните ценности съществува и в обичайното право, регулиращо както международните, така и немеждународните военни конфликти.

В задълженията за зачитане и защита на културните ценности са включени:

- Зачитане означава, че по време на военните операции трябва да се внимава да се избегнат щети, които могат да се причинят на културните ценности, освен в случаите, когато те са превърнати във военни цели.
- Защитата означава, че е забранено всяко изземване, унищожаване или умишлено увреждане на културните ценности. Окупиращата сила също така има задължението да предотврати незаконния износ на културни ценности от окупираната територия и трябва да върне незаконно изнесеното имущество на компетентните органи на окупираната територия.

В допълнение на това има и още задължения за зачитане и защита на имуществото, което се счита за изключително важно за културното наследство на всеки народ.

Околната среда

Терминът „околна среда“ се отнася до динамиката, състава или структурата на Земята, включително всички живи организми, литосферата, хидросферата и атмосферата, както и космическото пространство. Включва например цялата растителност (растения, гори и др.), дивата природа, микро-организмите, почвата, скалите, въздуха, водата и други природни ресурси и климата.

Въоръженият конфликт може да причини дълготрайни щети на околната среда. Използването на определени оръжия, по-специално химически или ядрени оръжия, може да има дълготрайно неблагоприятно въздействие върху околната среда. Подобно въздействие може да бъде аспект на военна стратегия, насочена към определени части от околната среда, с идеята да се отслаби капацитетът на противника. Но това може да възникне и като случайна последица от конфликта. Унищожаването на водоснабдяване и канализации, електроцентрали и химически заводи, също и на други индустрии; самото причиняване на разрушения може да доведе до замърсяване на водоизточниците, обработваемите земи и въздуха, което да повлияе върху здравето на цялото население. Въпреки че определен размер на щетите върху околната среда може да се приеме за присъщ на въоръжен конфликт, то те не трябва да са непропорционални.

Точно поради тази причина МХП предприема мерки за ограничаване на щетите върху околната среда. Първо, прието е тя да се защитава като граждански обект от преки атаки, както и от прекомерни случайни щети. МХП поставя изискването да се вземат всички възможни предпазни мерки, за да се избегнат или да се сведат до минимум всички случайни щети върху околната среда. По този начин на околната среда се предоставя по-специална защита от широко разпространени, дългосрочни и тежки щети. От друга страна, държавната практика е установила това правило като норма на международното обичайно право, валидно и при вътрешни въоръжени конфликти.

И накрая, Конвенция за забрана на Военното или друго Враждебно използване на техники за изменение на околната среда от 1976 г. също предвижда допълнителна защита на околната среда. Тя забранява преднамереното видоизменяне на околната среда с цел предизвикване на „широко разпространени, дълготрайни или тежки последици“, които ще предизвикат явления като урагани, приливни вълни или грастични промени в климата, като вид средство за унищожаване на други държави, страни по Конвенцията. Казано по-просто, умишленото унищожаване на природната среда като вид оръжие е забранено.

Структури и инсталации, източници на опасни сили

Този термин се отнася до язовири, диги, ядрени и енергийни станции. Структури и инсталации, източници на опасни сили, не трябва да бъдат атакувани дори когато тези обекти са се превърнали във военни цели, тъй като нападението върху тях може да предизвика изпускане на опасна енергия, което да доведе до загуба на живота на много цивилни. Военните цели, които са в близост до тези територии, не трябва да бъдат нападани, ако такава атака би довела до сериозни жертви сред цивилни хора. Тези правила са изрично посочени в изискванията на Първия Допълнителен протокол, съществуват също и в обичайното право при международни и немеждународни въоръжени конфликти. За да се улесни идентифицирането на такива обекти със специални знаци, страните във въоръжения конфликт могат да ги маркират със следния обозначителен знак – три яркооранжеви кръга, разположени на една и съща ос.

15. КАКВО Е ОТНОШЕНИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО КЪМ ТЕРОРИЗМА?

МХП не предоставя легално определение за „тероризъм“, но забранява повечето актове, извършени по време на въоръжени конфликти, които биха могли да се приравнят на „терористични“. Основен принцип е, че въоръжените лица по време на конфликт трябва да правят разлика между цивилни и комбатанти, също така и между цивилни обекти и во-

енни цели. Този принцип на разграничаване е крайъгълният камък на МХП. Голяма част от правилата на МХП предвиждат защита на мирните граждани – например забрана за умишлени или директни нападения срещу мирни граждани и цивилни обекти, забрана за безразборни атаки или забрана за използване на „човешки щит“. Също така МХП забранява вземането на заложници. Няма правно значение дали умишлените актове на насилуе над цивилното население или цивилните обекти се определят като „терористични“ в ситуация на въоръжен конфликт, тъй като те вече се квалифицират като сериозно нарушение на разпоредбите на МХП.

Чл. 4 от Втория Допълнителен протокол забранява „терористични актове“ срещу лица, които не участват или вече не участват във военни действия. Основната цел, залегнала в тези разпоредби, е да се подчертае, че хората и най-вече цивилното население не могат да бъдат подлагани на наказания, които освен всичко останало ги тероризират. Допълнителните протоколи също забраняват действия, насочени към всяване на страх сред мирните граждани: *„Цивилното население като такова, както и отделните цивилни лица не могат да бъдат обект на нападение. Актовете на насилие или заплахите с насилие, чиято основна цел е да разпространяват терор сред цивилното население, са забранени“* (чл. 51, т. 2 от Първия Допълнителен протокол и чл.13, т. 2 от Втория Допълнителен протокол). Основната идея в тези разпоредби е налагането на забрана за нападения, които имат за цел конкретно тероризъм върху цивилни – например провеждане на обстрели или снайперистки кампании срещу мирните граждани в граждански условия.

Тъй като МХП се прилага само по време на въоръжен конфликт, то не регулира терористичните актове, извършени в мирно време. Такива актове обаче са предмет на нормите, предвидени в международното право, по-специално – за правата на човека. Независимо от мотивите на техните извършители терористичните актове, осъществени извън въоръжен конфликт, трябва да бъдат адресирани чрез национални или международни правоприлагащи органи. Държавите имат възможността да предприемат няколко мерки за предотвратяване или намаляване на заплахата от терористични актове – чрез метода на събиране на разузнавателна информация, полицейско и съдебно сътрудничество, екстрадиция, наказателни санкции, финансови разследвания, дипломатически или икономически натиск върху държави, обвинени в подпомагане на заподозрени терористи.

„Войната“ срещу тероризма

Това е термин, който се използва за описание на редица мерки и операции, насочени към предотвратяване и борба с терористичните атаки. Тези мерки включват събиране на разузнавателна информация, финансови санкции и съдебно сътрудничество; те също биха могли да включват въоръжения конфликт. Правната квалификация на това, което често се нарича „глобална война срещу тероризма“, е обект на значителни спорове. Въпреки че терминът е станал част от ежедневието в определени страни, то все още е необходимо да се направят изследвания в светлината на МХП дали това е просто метафорично название, или се отнася до глобален въоръжен конфликт в правния смисъл. Въз основа на наличните факти е направен анализ от МКЧК, който не споделя мнението, че се води глобална война; той подхожда за всеки отделен случай към правната класификация на ситуацията на насилие, които чисто разговорно са се установили като „война срещу тероризма“. По-просто казано, когато насилието достигне фазата на въоръжен конфликт – независимо от това дали е с международен характер, или не, то МХП става приложимо. Там, където това не е приложимо, влизат в сила и се прилагат други правни норми.

Например специфичните аспекти на борбата срещу тероризма, стартирана след атаките срещу Съединените щати на 11 септември 2001 г., представляват въоръжен конфликт, както е по дефиницията на МХП. Друг пример е Войната, която започва през октомври 2001 г. в Афганистан от ръководена от САЩ коалиция.

Женевските конвенции и правилата на международното обичайно право са напълно приложими към международния въоръжен конфликт, в който са включени ръководената от САЩ коалиция – от една страна, и Афганистан – от друга. Въпреки това голяма част от насилието, което вилнее в други части на света, обикновено описвано като „терористично“, се извършва от слабо организирани групи (мрежи) или хора, които в най-добрия случай споделят обща идеология. Спорно е дали тези групи и мрежи могат да бъдат характеризирани като участници във всеки вид въоръжен конфликт.

Тероризмът е феномен. Чисто практически и юридически войната не може да се води срещу един феномен, а само срещу идентифицирана страна във въоръжен конфликт. Поради тази причина би било по-целесъобразно да се говори за „борба срещу тероризма“, отколкото за „война срещу тероризма“.

Какво е приложимото право спрямо лицата, задържани при борба срещу тероризма?

1. Лицата, задържани във връзка с международен въоръжен конфликт, воден като част от борбата срещу тероризма (случая с Афганистан до сформирването на новото правителство през юни 2002 г.), са защитени от МХП.

- Заловените комбатанти (бойци) трябва да получат статут на военнопленници и могат да бъдат държани до края на активните военни действия по време на международния конфликт. Военнопленниците не могат да бъдат съдени само за участие във военни действия, но може за военни престъпления, които потенциално са извършили. В този случай те могат да бъдат задържани, докато не изтърпят наказанието, което им е наложено.

Ако статутът на военнопленник като затворник е поставен под съмнение, то трябва да бъде създаден компетентен трибунал, който да се произнесе по въпроса.

- Цивилни граждани, задържани по императивни съображения за сигурност, трябва да получат защита, предвидена в Четвъртата Женевска конвенция. Комбатантите, които не отговарят на критериите за статута на военнопленниците (например тези, които не носят открито оръжие), или цивилни лица, които са взели пряко участие във военни действия в международен въоръжен конфликт (т.нар. „непривилегировани“ или незаконно воюващи), са защитени според Четвъртата Женевска конвенция. За разлика от военнопленниците такива лица могат да бъдат съдени съгласно с вътрешното законодателство на задържащата държава за участие във въоръжените действия, както и за всякакви престъпни действия, които са извършили. Те могат да бъдат вкарани в затвора, докато излежат наложената им присъда. Ако те не бъдат преследвани, то те трябва да бъдат освободени веднага след като императивните причини за сигурност, довели до интернирането им, престанат да съществуват.

2. Лицата, задържани във връзка с немеждународен въоръжен конфликт, воден като част от борбата срещу тероризма, са защитени от чл. 3 на Първия Допълнителен протокол (когато е приложимо) и съответните обичайни правила на МХП. В това число като приложимост се включват и правилата, установени според нормите за правата на човека и вътрешното право на дадената държава. Те имат право на гаранция за справедлив процес, ако бъдат съдени за престъпления, които са извършили.

3. Всички лица, задържани извън въоръжен конфликт в борбата срещу тероризма, са защитени от вътрешното законодателство на задържащата държава и от нормите за правата на човека.

Никой човек, заложен по време на борба срещу тероризма, не може да се счита за „извън закона“, във всички случаи той може да се ползва от правна защита съгласно с класификацията на конкретния случай.

16. КАК СЕ ПРИЛАГА МХП?

Прилагането на МХП – превръщането на правилата в действие – е преди всичко отговорност на държавите, които са страна по Женевските конвенции и техните допълнителни протоколи. Тази отговорност е посочена в член 1, общ за четирите Женевски конвенции, който изисква от държавите да зачитат и да осигурят зачитането на Конвенциите при всякакви обстоятелства.

Някои мерки за прилагане изискват приемането на законови или подзаконови нормативни актове. Други изискват разработването на образователни програми за въоръжените сили, както и за широката общественост, набирането и/или обучението на персонала, издаването на лични карти и други документи, създаването на специални структури, въвеждането на административни процедури. Държавите трябва също така да предотвратят нарушенията и в случай че настъпят такива – да санкционират нарушителите.

Държавите имат задължение в мирно време и по време на въоръжени конфликти да предприемат определени правни и практически мерки, целящи да осигурят пълното спазване на изискванията на МХП. Договорите на МХП също така предвиждат редица механизми за гарантиране на спазването на закона.

Тези правила и механизми могат да бъдат разделени в три категории.

1. Превантивни мерки:

- Разпространяване на знанията за МХП (разпространение на МХП);
- Превеждане на договорите на МХП на национален език/езици;
- Транспониране на МХП във вътрешното право, когато е необходимо, и приемане на законови разпоредби, за да се гарантира спазването на МХП;
- Обучаване на персонал за улесняване на прилагането на МХП и назначаване на правни съветници във въоръжените сили;
- Предотвратяване на военни престъпления и наказване на тези, които ги извършват;
- Осигуряване на уважението към Червения кръст, Червения полумесец и Червения кристал.

2. Мерки и механизми за мониторинг на спазването на МХП по време на конфликт:

- Сили покровителки или техни заместници. Силите покровителки са неутрални държави, натоварени със задачата да защитават интересите на страните в конфликта и техните граждани във вражеските страни. Ролята на силата покровителка е да провежда действия за подпомагане и защита в помощ на жертвите и да контролира спазването на МХП, например като посещава военнопленници или интернирани лица. Международна организация, която „предлага всички гаранции за непристрасност и ефикасност“, може да поеме ролята на сила покровителка.

- Процедура за запитване. Запитването за предполагаеми нарушения трябва да бъде въведено, ако е поискано от страна по конфликта и ако съответните страни се споразумеят за процедурите, които трябва да бъдат следвани.
- Международна хуманитарна комисия за установяване на факти. Тази комисия, създадена по силата на член 90 от Първия Допълнителен протокол, разследва предполагаеми тежки нарушения или други сериозни нарушения на Женевските конвенции или на Първия допълнителен протокол. Също така улеснява възстановяването на зачитането на Женевските конвенции. Въпреки че нейната формална компетентност се простира само до ситуации на международен въоръжен конфликт, комисията е изразила готовност да провежда разследвания във връзка с немеждународни въоръжени конфликти, ако страните са съгласни с това.
- Сътрудничество с Организацията на обединените нации (ООН). В случай на сериозни нарушения на МХП държавите, които са страни по Женевските конвенции и Допълнителните протоколи към тях, трябва да действат в сътрудничество с ООН и в съответствие с Устава на ООН.
- Международен комитет на Червения кръст (МКЧК). МКЧК е ключов елемент от процеса на наблюдение по силата на мандата, който му е възложен съгласно с Женевските конвенции, техните допълнителни протоколи и Устава на Международното движение на Червения кръст и Червения полумесец.

3. Мерки за репресия

Те се основават на задълженията на страните в конфликта да предотвратяват и преустановяват всички нарушения. Релевантните задължения включват по-конкретно следното:

- Задължение на държавите да репресират нарушенията, считани за военни престъпления, чрез национални разследвания;

- Задължение на военните командири да инициират дисциплинарни или наказателни действия срещу нарушителите на Женевските конвенции и Допълнителните протоколи към тях;
- Задължение на държавите да осигурят възможност за ангажиране на наказателна и дисциплинарна отговорност на висшестоящите, ако те не са предприели всички възможни мерки в рамките на правомощията си да предотвратяват или ограничават нарушенията на МХП;
- Задължения между държавите за оказване на взаимна помощ по наказателноправни въпроси.

Тези мерки имат като важен възпиращ ефект срещу нарушенията.

Основната причина за страданието при въоръжените конфликти е невъзможността да се зачита действащото законодателство, независимо дали е поради липса на средства, или на политическа воля, но не и поради недостиг или липса на правила. През последните години акцентът е върху разработването на наказателни процедури за наказателно преследване и наказване на лицата, извършили сериозни нарушения на МХП, но все още липсват подходящи средства за спиране и коригиране на нарушенията при възникването им. Повечето от процедурите, предвидени в МХП, не са или почти никога не са били използвани на практика. Нещо повече, тези процедури се прилагат само в случаите на международен въоръжен конфликт.

17. КАК СЕ ВОДИ НАКАЗАТЕЛНО ПРЕСЛЕДВАНЕ СРЕЩУ ЗАПОДОЗРЕНИ ИЗВЪРШИТЕЛИ НА ВОЕННИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ?

Военните престъпления са сериозни нарушения на МХП, извършени по време на международни или не-международни въоръжени конфликти. Дефиниции или списъци на военни престъпления могат да бъдат намерени в различни правни текстове, включително в Устава на Международния военен трибунал, създаден след Втората световна война в Нюрнберг, в Женевските конвенции и техните Допълнителни протоколи, в Устава и съдебната практика на Международните наказателни трибунали за бивша Югославия и Руанда, в Римския статут на Международния наказателен съд и други международни и „смесени“ трибунали.

Член 8 от Устава на Международния наказателен съд съдържа списък на военните престъпления, които държавите са съставили под формата на договор; също така той представлява полезно ръководство за актовете, които държавите като цяло считат за сериозни нарушения на МХП съгласно с международното обичайно право. Законодателството и съдебната практика на различни страни също съдържат дефиниции за военни престъпления.

Какво представляват военните престъпления?

Следните деяния са сред класифицираните като военни престъпления:

- умишлено умъртвяване на защитено лице (напр. ранен или болен боец, военен затворник, цивилен);
- изтезания или нечовешко третиране на защитено лице;
- умишлено причиняване на голямо страдание или сериозно нараняване на защитено лице;
- нападение над цивилно население;
- незаконно депортиране или прехвърляне;
- използване на забранени оръжия или методи за водене на война;
- неправилно използване на емблемата на Червения кръст или Червения полумесец, или други защитни знаци;
- вероломно нараняване или убиване на лица, принадлежащи към враждебна нация или армия;
- ограбване на публична или частна собственост.

Въпреки че договорите за МХП, отнасящи се до немеждународни въоръжени конфликти, не съдържат никакви раз-

поредби относно криминализирането на сериозни нарушения на МХП, в днешно време се признава, че понятието „военни престъпления“ съгласно с обичайното международно право обхваща и сериозни нарушения, извършени в немеждународни въоръжени конфликти.

Какво представляват престъпленията срещу човечеството и геноцидът?

Международното право признава и други видове престъпления – престъпления срещу човечеството и геноцид. Престъпленията срещу човечеството по същество са жестокости, извършени като част от широко разпространена или систематична атака, насочена срещу гражданско население, с намерение да се унищожи изцяло или частично национална етническа, расова или религиозна група като такава.

Съгласно с Устава на Международния наказателен съд престъплението геноцид обхваща различни „деяния, извършени с намерение да се унищожи изцяло или частично национална етническа, расова или религиозна група като такава“.

Въпросните деяния са следните:

- а) умъртвяване на членовете на групата;
- б) причиняване на тежки телесни или психични вреди на членовете на групата;
- в) умишлено намесване в условията на живот в групата, чиято цел е да доведе до нейното физическо унищожение изцяло или отчасти;
- г) налагане на мерки, целящи предотвратяване на раждания в рамките на групата;
- д) насилствено прехвърляне на деца от групата към друга група.

Задължения на държавите: наказателно преследване или екстрадиция на предполагаеми военни престъпници

Ставайки страна по Женевските конвенции или Първия Допълнителен протокол, държавите се задължават да приемат законодателство, което е необходимо за наказването на лица, виновни за т.нар. „тежки нарушения“ на Конвенциите и Протокола. Държавите също са длъжни да преследват чрез собствените си съдилища всяко лице, за което се подозира, че е извършило тежко нарушение, или да предадат това лице за съдебен процес в друга държава.

Наказателните закони на определена държава обикновено се прилагат само за престъпления, извършени на нейна територия или от нейни граждани, но държавите все по-често приемат закони, които позволяват на техните съдилища да преследват престъпления, извършени извън тяхната територия. Съгласно с МХП държавите са длъжни да издирват и наказват всяко лице, което е извършило тежко нарушение на МХП – независимо от неговото гражданство или мястото, където е извършено престъплението. Този принцип, известен като универсална юрисдикция, е от съществено значение за гарантиране на ефективното преследване на тежките нарушения. Универсалната юрисдикция предоставя основанието в международното право за националните закони да позволяват на съдилищата в една държава да преследват лица, извършили международни престъпления в друга държава.

Наказателните производства за тежки нарушения на МХП, т.е. военни престъпления, включващи тежки нарушения, трябва при някои обстоятелства да бъдат инициирани от националните органи.

Каква е ролята на международните съдилища?

Международният наказателен съд (МНС), създаден от държавите съгласно с Римския статут, започва да работи от 1 юли 2002 г. Това е паметно събитие в борбата на международната общност за прекратяване на безнаказаността за военни престъпления, геноцид, престъпления срещу човечеството и престъпления на агресия. Въпреки че държавите носят основната отговорност за преследване на заподозрени военни престъпници, МНС може да действа – ако са изпълнени критериите, необходими за установяване на неговата юрисдикция, – когато местните съдилища не желаят или не могат да го направят.

Преди МНС Международните наказателни трибунали за бивша Югославия и Руанда (известни като МТБЮ и МТР) бяха създадени от Съвета за сигурност на Организацията на обединените нации през 1993 и 1994 г., за да осъждат лица, обвинени в извършване на военни престъпления по време на конфликтите в тези страни. Механизмът за международни наказателни трибунали създаден от Съвета за сигурност на 22 декември 2010 г. има задачата да изпълнява основните функции на МТБЮ и МТР, след като те приключат мандатите си.

Наказателната репресия срещу военните престъпления се извършва също и от нарастващ брой „смесени“ или специални съдилища, установени в държави като Камбоджа, Източен Тимур и Сиера Леоне. Смесените съдилища съдържат елементи както на национална, така и на международна юрисдикция.

Библиография

- Женевските конвенции от 12 август 1949. Допълнителните протоколи от 1977 г. Медицина и физкултура, 1990.
- International review of the Red cross – volume 87, number 857. Обичайно международно хуманитарно право, ICRC, 2005.
- Red cross, Red Crescent, Red crystal. Design guidelines, IFRC, 2006.
- François Bugnion. Red cross, Red crescent, Red crystal, ICRC, 2007.
- Henry Dunant. A memory of Solferino, ICRC, 2007.
- Азбука на Международното хуманитарно право, FDFA, БЧК, 2011.
- IHL. The basic of International humanitarian law, ICRC, 2011.
- Цветана Каменова. Международно хуманитарно право, ИДП, БАН, 2011.
- Франсоаз Буше-Соние. Практически речник по хуманитарно право и права на човека, НИП, 2013.
- International humanitarian law. Answers to your question, ICRC, 2014.
- International humanitarian law. A comprehensive introduction, ICRC, 2016.
- International humanitarian law. Handbook for parliamentarians № 25, ICRC, 2016.
- International humanitarian law, ICRC, 2018.

Отговорност за изразените становища носят единствено авторите, като съдържанието на настоящата публикация не отразява непременно позицията или становището на ICRC.

Анна Иванова Иванова, Лъчезар Красимиров Енчев,
Надежда Крумова Нанева, Тодор Иванов Рогошев,
Франческо Георгиев Ночев, Христо Йорданов Паунов

МЕЖДУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

КРАТКО РЪКОВОДСТВО

Българска, първо издание

Редактор на издателството и коректор: Гергана Иванова

Предпечатна подготовка: Георги Ташков

Печат и подвързия: УИ „Паусий Хилендарски“

Пловдив, 2020

ISBN 978-619-202-600-4